

ΗΠΕΙΡΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΈΣΤΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ Η'

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1985

ΤΕΥΧΟΣ 2

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ο γιορτασμός των 2300 χρόνων από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης, που τόσο πανηγυρικά γιορτάζεται αυτό το χρόνο, δεν μπορούσε να αφήσει αουγκίνιο τον Ηπειρωτικό της Θεσσαλονίκης.

Οι δεομοί της Ηπείρου μιε τη Θεσσαλονίκη, πολλοί κι ακατάλυτοι. Από πού ν' αρχίσουμε και πού να τελειώσουμε;

Να αρχίσουμε από την αρχαιότητα, που η Ολυμπιάδα, η κόρη του βάσιλιά της Ηπείρου, του Νεοπιόλεμου, παντρεύτηκε το βασιλιά της Μακεδονίας, τον Φίλιππο τον Β', με αποτέλεσμα του γάμου τους τον Μέγα Αλέξανδρο; Να έρθουμε στη νεώτερη ιστορία, στο Μακεδονικό Αγώνα, που οι Ηπειρώτες βοήθησαν στην εξόντωση των ανταρτικών ομάδων, κυρίως των Βουλγάρων κομιταζήδων, οι οποίοι λυμαίνονταν τη Μακεδονική ύπαιθρο, με πρωτομάρτυρα τον ηπειρωτικής καταγωγής ήρωα Παύλο Μελά; Να πάμε οτους απελευθερωτικούς αγώνες του 1912 - 13, που και οι Ηπειρώτες βοήθησαν στην απελευθέρωση της Μακεδονίας, αλλά και οι Μακεδόνες οι οποίοι απελευθέρωση της Ηπείρου;

'Όλοι αυτοί είναι ιστορικοί δεομοί αναλλοίωτοι, που ουνδέουν τη Μακεδονία μιε την 'Ηπειρο.

Αλλά, εκτός από τους ιστορικούς αυτούς δεομούς, η Θεσσαλονίκη υπήρξε το πρώτο μεγάλο αστικό κέντρο που άνοιξε διάπλατα την αγκαλιά του και δέχτηκε, τόσο οια παλιά όσο και στα τελευταία χρόνια, τους ταξιδεμένους Ηπειρώτες, που έφευγαν από τη φτωχή μάνα — την 'Ηπειρο — για να βρουν και να δημιουργήσουν ένα καλύτερο μέλλον γι' αυτούς και για τις οικογένειές τους.

Εδώ, οι η Θεσσαλονίκη, η ιπειρωτική εργατικότητα, η πριότητα

και η ευσυνειδησία βρήκαν γόνιμο έδαφος για να ριζοθολήσουν και σε λίγα χρόνια ν' αποδώσουν τους γλυκούς καρπούς της προόδου και της προκοπής.

Το 70% των αρτοποιείων της Θεσσαλονίκης στα λίγο παλαιότερα χρόνια βρισκόταν στα χέρια των Ηπειρωτών.

Αργότερα — και ιδίως τα τελευταία χρόνια — οι Ηπειρώτες, αν και κατά βάση δεν εγκατέλειψαν το τίμιο επάγγελμα του αρτεργάτη και του αρτοποιού, επιδόθηκαν και σε άλλα επαγγέλματα: στο εμπόριο, στις τέχνες και στη βιομηχανία.

Με το επάγγελμα του αρτοποιού ορισμένοι Ηπειρώτες εδώ στη Θεσσαλονίκη έδειξαν τον ανθρωπισμό τους τόσο κατά την περίοδο του ερχομού των προσφύγων της Μικράς Ασίας, όσο και κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής, σώζοντας τη ζωή πολλών ανθρώπων με την προσφορά του επιούσιου.

Ένας άλλος ισχυρός δεομός των Ηπειρωτών με τη Θεσσαλονίκη είναι το Αριστοτέλειο Πλανεπιστήμιο, ο μεγάλος αυτός φάρος της μόρφωσης και του πολιτισμού, από τον οποίο έχουν βγει εκατοντάδες Ηπειρώτες επιστήμονες όλων των κλάδων και των ειδικοτήτων, αλλά και που το ελάμπρυναν τόσοι και τόσοι Ηπειρώτες πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, οι οποίοι υπηρέτησαν και ακόμη υπηρετούν σ' αυτό.

Δικαίως λοιπόν, εμείς οι Ηπειρώτες της Θεσσαλονίκης θα πρέπει να θεωρούμε τη Θεσσαλονίκη σαν δεύτερη πατρίδα μας, γιατί και η οργάνωσή μας — η Ηπειρωτική Εστία — εδώ γεννήθηκε, εδώ ανδρώθηκε και έφθασε στο σημείο της προόδου που βρίσκεται σήμερα.

Η «ΗΠΕΙΡΟΣ»

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Του κ. ΚΩΝ. Α. ΓΚΑΝΙΑΤΣΑ

Ομοτίμου καθηγητού και πρώην πρυτάνεως του
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Είναι γνωστό αγά το Πανελλήνιο το τρίπτυχο τα Γιάννινα πρώτα στάρματα, στα γρόσια και στα γράμματα, ώς εκ του οποίου και δόθηκε στην Ήπειρο το εύζημο Εύανδρος Ήπειρος. Για τα γράμματα, που είναι και το θέμα μας, έχουν δημοσιευθεί πολλά από παλαιότερους και νεότερους λογίους, ιστορικούς, συγγραφείς και δόλοι τονίζουν με έμφαση, πως τα σχολεία των Ιωαννίνων υπήρξαν στη τουρκοκρατία φυτώρια πνευματικής και εθνικής αναγεννήσεως και τηλαυγής φάρος του υπόδουλου Γένους, πως ο Ήπειρωτικός διαφωτισμός, όπως και η Ήπειρωτική ευποίησα, ξεπεργάει όλες τις περιοχές της Ελλάδος σε έκταση και ακτινοβολία. Εποιένων, λοιπόν, το παρόν δημοσίευμα δεν είναι πρωτότυπη ερευνητική εργασία, όλλα ένα εράνισμα, μία συγθετική μελέτη από γνωστές πηγές.

Το ως άνω θέμα διαιρείται σε δύο μέρη, από τα οποία το πρώτο, που είναι και το παρόν, περιλαμβάνει την κατάσταση της παιδείας στα Γιάννινα από την αρχή της τουρκοκρατίας μέχρι τα μέσα περίπου του 18ου αιώνα, καθώς και τους πλέον περίφημους διδασκάλους της περιόδου αυτής. Στο δεύτερο μέρος που θα είναι το επόμενο άρθρο, θα περιγραφεί η παιδεία, η οποία, ύστερα από μία κρίσιμη φάση, εσημείωσε περί τα τέλη του 18ου αιώνα μία λαμπρή ανάπτυξη και κατέστησε τα Γιάννινα και πάλι εστία γραμμάτων. Στο ίδιο δεύτερο μέρος θα αναφέρουμε και τα σχολεία των Ιωαννίνων κατά χρονολογική σειρά ιδρύσεως και λειτουργίας, όπως και τα σχολεία των άλλων περιοχών της Ηπείρου. Πριν αρχίσουμε την περιγραφή της παιδείας της πρώτης περιόδου, ας δούμε πρώτα τι γράφουν μερικοί από τους Έλληνες λογίους, ιστορικούς, συγγραφείς.

Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΛΙΟΥΡΙΤΗΣ, Ήπειρωτης σοφός λόγιος και κληρικός που φοίτησε σε σχολείο των Ιωαννίνων, σπούδασε στο εξωτερικό και ήκμασε στα μέσα του 17ου αιώνα, χαρακτηρίζει τα Γιάννινα ως νέας Αθήνας των δύο περασμένων αιώνων.

Ο Κερκυραίος την καταγωγή ΕΓΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ (1715—1806), απόφοιτος σχολής των Ιωαννίνων, ιερομόναχος, πολυσπουδα-

σιρένος και κορυφαίος διδάσκαλος του Γένους, θεωρεί τα Γιάννινα ως την πόλη, της γηθικής αναγεννήσεως.

Ο από τα 'Ανω Σουδενά Ζαχορίου καταγόμενος ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΓΚΑΣ (1760—1845), λόγιος και δεινός ελληνιστής, συντελέσας αφάνταστα στη διάδοση, των ελληνικών γραμμάτων, γράφει: 'Εκ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἔξερρύγησαν ρύακες ἕκανοι γὰ ποτίσωσι τὴν διψῶσαν Ἐλλάδα και μάλιστα ἐν τῇ αἰχμῇ τῆς τουρκοκρατίας. Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστεῖ ἡ Ἐλλὰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας και ὅσοι ἔχρημάτισαν συγγραφεῖς, διδάσκαλοι κατά τὸν 17ον και 18ον αἰώνα ὑπῆρξαν Ἰωαννίται η μαθηταὶ τῆς τῶν Ἰωαννίνων σχολῆς».

Ο γεννηθείς στη Λάρισα το 1777 ΚΟΥΜΑΣ, μέγας διδάσκαλος του Γένους, γράφει: «Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστεῖ ἡ Ἐλλὰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας, διότι διέδωσαν διὰ τῶν μαθητῶν των τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν πρότερον καταδραμένην Εύρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Μαθηταὶ τῶν Ἰωαννίνων ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοι εἰς Μέτσοβον, Τρίκαλα, Λάρισαν, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν, οἱ δοποῖοι ἐπύπηγμαν σχολεῖα».

Μητρόπολιν πάστορις μαθήσεως, χαρακτηρίζει τὰ Γιάννινα το πατριαρχικό εκείνο ἔγγραφο με το οποίο συσταίνεται η ἰδρυση τῆς Καπλανείου σχολῆς στα Γιάννινα περὶ τα τέλη του 18ου αιώνα.

Ο ΦΑΝΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, συγγραφεὺς των γεωτέρων χρόνων, γράφει ότι «στα σχολεία των Ιωαννίνων συντελέστηκε τη νεοελληνική αναγέννηση των ελληνικών γραμμάτων και εκεί ἐδωσε τη κρίσιμη μάχη το γεότερο πνεύμα προς τον Ελληνικό μεσαίωνα».

Την Ἡπειρο και τα Γιάννινα επισκέφτηκαν στη Τουρκοκρατία ξένοι περιηγητές, οι οποίοι ήταν μορφωμένοι και επιστήμονες. Εκεί ἐπειναγκ αρκετό καιρό και κατέγραψαν στα οδοιπορικά τους ὑστερα από οξυδερκή παρατήρηση, εξέταση και αξιολόγηση, όχι μόνον ὅσα αφορούσαν την τυραννία, τη ζωή, την πολιτιστική κατάσταση, το εμπόριο, τη βιοτεχνία, τα ήθη και έθιμα του λαού, αλλά και την κατάσταση της παιδείας και μας ἀφησαν ενδιαφέρουσες πληροφορίες που απεκάλυψαν ἀγνωστες πτυχές, γιατί ο ζόφος τῆς δουλείας είχε εξαφανίσει τις γνωστές ιστορικές πηγές. Οι ξένοι περιηγητές πρόσεξαν ακόμη στην Ἡπειρο και στα Γιάννινα και τη λαλούμενη γλώσσα και ἐκαίπου αξιόλογες παρατηρήσεις και περιγραφές. Οι ξένοι γράφουν και για τα Γιάννινα που είναι τελείως εξελληνισμένα από την ὑπαρξη μορφωμένων, γιατρών, τεχνητών, πολλών εμπόρων που μιλούν ξένες γλώσσες. Ας παρακολουθήσουμε τι γράφουν οι ξένοι περιηγητές.

ΠΟΥΚΕΒΙΛ. Γάλλος γιατρός και πρόξενος στην αυλή του Αλή Πασά στα Γιάννινα, ο πρώτος ευρωπαίος περιηγητής που γήθε στη σκλαβωμέ-

νη Ελλάδα και στα Γιάννινα στο τέλος του 18ου αιώνα, γράφει τα εξής: «Μέσα στη διαδικασία που κατατρύχει την Ελλάδα, η Γιαννιώτικη σχολή φημίζεται ως εστία γραμματιών και είναι εφοδιασμένη με χάρτες και έχει μία αίθουσα φυσικής και χημείας και βιβλιοθήκη με 1.500 τόμους.

Β ΛΡΤΗΟΛΙΓ. Πρώτος, μισέλλην, πεπαιδευτένος, αρχαιολόγος και ελληνοιαθής, ταξίδεψε δύο φορές στην Ελλάδα, το 1801 και 1804, και έγραψε μία σειρά χρόνιας και χρονικά. Ήταν καλά πληροφορητένος για την παιδεία στα Γιάννινα και γράφει ότι ο κλήρος παρειβάλλει ειπόδια στην παιδεία και ότι ο Αλή Πασάς δεν επειδαίνει στη λειτουργία των σχολείων. Επαινεί το γενιτεριστή διδάσκαλο Άλιδα που τον κατηγόρησαν οι πατριαρχικοί για αθεϊσμό, αλλά αυτός συνέχιζε απρόσκοπτα το γόνιμο εκπαιδευτικό του έργο, έχοντας και την υποστήριξη του Αλή Πασά.

Α Η Κ. Άγγλος λοχαγός, περιηγήθηκε ολόκληρη την υπόδουλη Ελλάδα το 1804—1810 κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντιων πολέμων με την ιωνική διπλωματική και στρατιωτική αποστολή, συνδυάζοντας την αποστολή με την έρευνα, τον μυστικό πράκτορα με τον περιηγητή. Ο ΛΗΚ επιχειρεί και μία αναδρομή στην παιδεία των πρώτων μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολεως αιώνων στα χωριότερα εκπαιδευτικά κέντρα του Ελληνισμού (Κωνσταντινούπολη, Βουκουρέστι, Μοσχόπολη Β. Ηπείρου και Ιωάννινα), διαπορίντας για την ευρύτητα σπουδών στα Γιάννινα, για τη κοινωνία της γλώσσας, για τους τρόπους των Γιαννιώτων και για την δλη παιδεία της πόλεως αυτής, γράφει: «Τα Γιάννινα διαλαίπουν για τη γλώσσα και τη γραφή των κατοίκων τους. Λποτελούν το κέντρον των εχόντων αξιώσεις νοητούς και αόρτερους δίου. Και τούτο διότι είχαν προ πολλού εξαίρετα σχολεία, τα οποία με τας βιβλιοθήκας χρησιμεύουν προς ανατροφή της νεότητος. Ενώ σε διαδεξαίρεται της ευρωπαϊκής και αισιατικής Τουρκίας κανένα σχεδόν σχολείο δεν υπήρχε, απεναντίας στα Γιάννινα από το 1292 και συνέχεια μέχρι το 1820 υπήρχαν εξαίρετα εκπαιδευτικά κέντρα». Γράφει για το μεγάλο σχολείο του σχολάρχη Άλιδα με μεγάλη βιβλιοθήκη που ήταν εφοδιασμένο με μία μεγάλη υδρόγειο σφαίρα και μερικά όργανα για τα μαθήματα φυσικής και χημείας. Ο ΛΗΚ γράφει και για την ελληνική γλώσσα που μιλούσαν στα Γιάννινα που ήταν από τα πιο εξευγενισμένα ελληνικά στην Ελλάδα, πιο σιωστά από γραμματική άποψη και αυτό σφείλεται, συγγενεῖ, στη μακροχρόνια λειτουργία σχολείων και στην εγκατάσταση πολλών ειπόρων που είχαν ταξιδέψει σε πολιτισμένες χώρες της Ευρώπης. Η αρατήρησης ότι η λαϊκή γλώσσα στα χωριά της Ηπείρου διετέργησε μερικές αρχαιοελληνικές λέξεις που δεν επιτάχθηκαν στην εξευγενισμένη γλώσσα των πόλεων. Στα χωριά της Ηπείρου έλεγαν σκιάδιον, προσθήλαξαν για τα αρνιά και κατσίκια, καταθροίθηκαν τα ορνιθία. (Σημ.: Στα χωριά της Ηπείρου οι χωρικοί χρη-

σιμοποιούσαν στις συζητήσεις στα τότε εκεί μαθητικά μου χρόνια τις αρχαίες ελληνικές λέξεις τις οίδε, που σημαίνουν ποιός ξέρει). Ο ΛΗΚ γράφει και για τις Οθωμανίδες γυναίκες στα Γιάννινα που μιλούσαν ελληνικά και μόνον λίγες τούρκικες λέξεις γνώριζαν. Ο Ἀγγλος περιηγητής γράφει και για τα σχολεία στα περίχωρα των Ιωαννίνων, που δεν είναι σπάνιο να ιδεί κανείς στην καρδιά του καλοκαιριού ένα δάσκαλο καθισμένο κάτω από ένα δένδρο με 30—40 μαθητές γύρω του.

ΛΟΡΔΟΣ Β ΓΡΩΝ. Επισκέφθηκε την Ἡπειρο και τα Γιάννινα και έμεινε, δπως οι άλλοι ξένοι, ἔκθαμβος από τα σχολεία της πόλεως και την ανάπτυξη των ελληνικών γραμμάτων και του πολιτισμού. Στην Αθήνα συνάντησε ένα μαθητή του Ψαλίδα από τα Γιάννινα, πολύ έξυπνο και περισσότερο μορφωμένο από τους καθηγητές των περισσοτέρων κολλεγίων της Αγγλίας, δπως γράφει.

D O U G L A S. Ἀγγλος περιηγητής, φωτεινό μυαλό και με φιλολογική κατάρτιση, πήγε στα Γιάννινα το 1811 και κατάρτισε ένα δοκίμιο με γενικές κρίσεις και παρατηρήσεις. Επισημαίνει και αυτός τον πολιτισμό και θεωρεί τα Γιάννινα Αθήνα της Ελλάδος. Του έκανε εντύπωση η καθαρότητα της προφοράς των Γιαννιωτών, η γνώση του κόσμου, το βάθος της διδασκαλίας στα σχολεία, φαινόμενα που έχουν μεταβάλλει την πόλη αυτή σε Αθήνα της σύγχρονης Ελλάδος, δπως γράφει. Πιστεύει ότι είναι πραγματοποιήσιμη η αναγέννηση του Ελληνισμού με τα γράμματα των Γιαννιωτών, τα όπλα των Μανιατών και την ακμή του εμπορίου. Άλλου σημειώνει ότι οι καρποί του εθνικο-απελευθερωτικού κινήματος θα ήταν πλουσιότεροι, αν η αναγεννητική ορμή δεν αναχαιτίζονταν από τον συντηρητισμό της εκκλησιαστικής ηγεσίας. Για τον Αλή Πασά γράφει ότι όχι μόνον επέδειξε ανοχή στη λειτουργία των σχολείων και ενίσχυε την ελληνική παιδεία στην επικράτειά του και μάλιστα όχι μόνον στη δημιουργία του μεγάλου σχολείου υπό τον Ψαλίδα στα Γιάννινα, αλλά κατόρθωνε να συγκεντρώνει στην πρωτεύουσά του με προσκλήσεις, με υποσχέσεις, με απειλές τους προικισμένους εκπαιδευμένους Έλληνες. (Σημ.: Ο Αλή Πασάς χρειάζονταν τους μορφωμένους Έλληνες για τη διπλωματία, για τη διοίκηση του κράτους του και η ελληνική ήταν η μόνη γλώσσα του εμπορίου).

H O L L A N D. Ἀγγλος γιατρός, ακολούθησε τα ίχνη του Λόρδου ΒΙΡΩΝΑ και πήγε στα Γιάννινα δύο φορές. Έχει παρατηρητικότητα με δύναμη περιγραφής και κριτικό πνεύμα. Στο χρονικό του γράφει για τη δραστηριότητα των εμπόρων των Ιωαννίνων με πυκνό δίκτυο ανταποκρίσεων σε ξένες χώρες, για τους εμπόρους που μιλούν συγήθως πολλές ξένες γλώσσες. Γράφει ότι τα Γιάννινα είναι κέντρο βιβλιαγοράς και όλα τα βιβλία τυπώονται στη Βενετία, στη Βιέννη, στη Λειψία, στη Μόσχα και από εκεί στέλνονται στα Γιάννινα. Ο

HOLLAND γνώρισε στα Γιάννινα τον αρχιδιδάσκαλο Ψαλίδα και δίνει το πορτραίτο του. Εγθυουσιάστηκε από τη μιόρφωσή του, τη ρητορική του δεινότητα, την ευρυμιάθεια, την ικανότητά του να συζητάει χάθε θέματα των διαφόρων επιστημονικών κλάδων, καθώς και από τη γλωσσολαθειά του. Μελάει πότε ελληνικά, πότε λατινικά, πότε ιταλικά, πότε γαλλικά, πότε γερμανικά, πότε ρωμαϊκά και με χειριαρρώδη ευγλωττία πάνω σε οποιοδήποτε θέμα, αλλά προτιμούσε δσα είχαν σχέση, με τα γράμματα, την τέχνη και τη δόξα της πατρίδος του που την εταύτιζε με την αρχαία Ελλάδα. (1) Άγγλος περιηγητής δυσαρεστήθηκε δημιας από τη δίαιτη επίθεση του Ψαλίδα εναντίον του συλιπατριώτη του KOCKE-REI, για την αρπαγή των γλυπτών της Αιγίνης και της Φιγαλείας της Ηελοποννήσου.

HUGHE S. Άγγλος κλασικός φιλόλογος, ανήσυχο και ερευνητικό μυαλό, έκανε περιηγήσεις στην Ήπειρο και στα Γιάννινα το 1813 και 1814. Στο σπίτι ενός προύχοντα στα Γιάννινα γνώρισε τον Ψαλίδα, ο οποίος έφαλε τον αναβαλλόμενο εγκατίον των ευρωπαίων αρχαιοκαπήλων και αποκαλούσε έναν Άγγλο αρχαιοκάπηλο τυλίρο ύχο και ερόσυλο — λέξεις γραμμένες ελληνικά στο κείμενο του περιηγητή. Και τούτο το γλυπτό, λέει στο HUGHE (εννοεί την προτοιχία του Αισχύλου στα περίχωρα των Ιωαννίνων) «το πήρε ο εις τα Ιωάννινα ευρισκόμενος Ιγγλέζος υπουργός Ληχ και το έστειλε εις την πατρίδα του». Με ταρκαστική δριμύτητα λέγει σε έναν άλλο Άγγλο περιηγητή, τον HOBBHOUSE: «Φυλάξτε τα καλά, γιατί θάρθει η ώρα που θα ξαναπάρουν οι Έλληνες την πατρική τους κληρονομιά».

FINLEY (1799—1859). Άγγλος ιστορικός που γράφει και αυτός για τα σχολεία των Ιωαννίνων, για τους λογίους, για τις βιβλιοθήκες στη τουρκοκρατία και αποφαίνεται ότι τα Γιάννινα είναι η πολιτιστική πρωτεύουσα της Ελλάδος, επισκιάζοντας την Αθήνα που είχε πέσει σε παρακινή.

Ένας άλλος ξένος περιηγητής γράφει: 'Ισως δεν υπάρχει άλλο μέρος στην Ελλάδα όπου η γλώσσα διατηρήθηκε στη μεγάλη καθαρότητά της όσο οι ορεινές περιοχές της Ηπείρου. Εκεί η γλώσσα είναι ολιγότερο αγακατωμένη με ανατολικούς δοιλιαρδισμούς, με εξωτικές και ιταλικές λέξεις. Η ρωμαΐσκη γλώσσα στους ιδιωματισμούς της, στις καταλήξεις και στη φρασεολογία ποτέ δεν αποικαρύνεται: τόσο από την αρχαική της γλώσσα όσο η ιταλική. Είναι αξιοσημείωτες οι προσπάθειες που έγιναν για διαρθώσουν τα ελαττώματα από τους δοιλιαρδισμούς.'

2. Η φύλη, και τη σίγλη, των σχολείων και της ελληνικής παιδείας στα Γιάννινα ήταν τόσο μεγάλη, ώστε η τσαρίνα της Ρωσίας Μεγάλη Αικατερίνη να ζητήσει από τα Γιάννινα καθηγητή για τη μιόρφωση του εγγονού της Κωνσταντίνου που προόριζε για βασιλιά της Νεογραικικής Αυτοκρατορίας και πράγματι Γιαννιώτης καθηγητής δίδαξε το δούκα Κωνσταντίνο. Οι Μουζουλμάνοι

στα Γιάννινα έπαιργαν ελληνική παιδεία, γιατί τα ελληνικά γράμματα ήταν η μόνη εκπαίδευση στην Ήπειρο και παράλληλα η ελληνική γλώσσα του ειμπορίου. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι Μωαμεθανοί μπέηδες χρεωστούν τα αξιώματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Ζωσιμαία σχολή που είχαν φοιτήσει. Οι Τούρκοι στα Γιάννινα γνώριζαν ελληνικά γράμματα. Στα σκλαβωμένα Γιάννινα φαίνεται ότι δεν παραμελείται η μόρφωση των γυναικών τους παλαιοίς ακόμη χρόνους της τουρκοκρατίας και ενδεικτικό αυτού είναι μία διάταξη του ιδρυτικού καταστατικού της σχολής Επιφανίου που ιδρύθηκε στα Γιάννινα το 1645, κατά την οποία . . . ν α σ π ο υ δ ἀ ζ ο υ π α i δ i ἄ κ α i κ o p i t s i a».

3. Στην αρχή της τούρκικης σκλαβιάς ένα βαθύ σκοτάδι σκέπαζε τη σκλαβωμένη Ελλάδα και όλα έσβησαν και μαράθηκαν. Η εκκλησία ήταν η δυναμογόγα και ψυχοτονώτρια Μάνα και έσωσε την πίστη και τη γλώσσα. Τα πρώτα 150—200 χρόνια της σκλαβιάς είναι η πιο σκοτεινή περίοδος για την παιδεία. Ο παπάς και δάσκαλος μάζευαν τα σκλαβόπουλα δειλά - υειλά στο νάρθηκα της εκκλησίας και σε κρυφά μέρη, τα θρυλούμενα κρυφά σχολιά, και τα μάθαιναν από εκκλησιαστικά βιβλία αγάγνωση και γραφή, τα μάθαιναν το αλφάβητο, λίγα κολυδογράμματα. Σιγά - σιγά άρχισε για καλλιεργείται το θρησκευτικό και εθνικό φρόνημα και η ιδέα του Ελληνισμού και της Ελλάδος που ήταν άγγνωστη. Είχαν συνείδηση του γριτιτανισμού και όχι του Ελληνισμού και της Ελλάδος και ας ζούσε μέσα στις ψυχές τους σαν τη κρυφή σπίθα, σαν τη χόμπολη μέσα στη στάχτη για να δγει μια μέρα να ανάψει για κορώνει και να φουντώσει τη λαχτάρα της λευτεριάς. Αν δεν ζούσε η κρυφή σπίθα, θα είχε σδήσει και ο Ελληνισμός και θα τον μελετούσε κανείς από τα βιβλία, όπως έσβησαν άλλοι αρχαίοι πολιτισμένοι λαοί (Ασύριοι, Βαβυλώνιοι, Φοίνικες, Καρχηδόνιοι).

Την ίδια περίοδο στην Ευρώπη αρχίζει να αναδεύει μία άνθιση της μορφώσεως και επιστήμης. Ένας Έλληνας έγραψε από την Ιταλία το 1566 στον καθηγητή του πανεπιστημίου Τύπιγκεν Γεοργανίας Μαρτίνο Κρούσιο: «Πονώ και κλαίω όταν αναλογίζωμαι ποία δυστυχία εκτύπωσε την πατρίδα μου και όταν σκέπτωμαι την αλλαγή του πεπρωμένου, πώς δηλαδή η μόρφωσις, ο πολιτισμός και αι επιστήμαι μετεφυτεύθησαν εις άλλα μέρη, εις άλλα έθνη, τα οποία έγιναν ένδοξα και ημείς οι Έλληνες στερούμεθα παντελώς της μορφώσεως».

4. Η παιδεία στην Ήπειρο και διαιτερα στην πρωτεύουσά της τα Γιάννινα, ήταν από την αρχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου από το 1206 σχεδόν συγχής στην τουρκοκρατία, αλλά είχε απισχυανθεί επειδή τα λίγα σχολεία πότε άνοιγαν και πότε έκλειγαν. Δύο επιφανείς κλάδοι βυζαντινών οικογενειών, των Φιλανθρωπινών και Στρατηγόπουλων, μετά την κατοχή της Κωνσταντινούπολεως από τους Σταυροφόρους το 1204, έφυγαν και εγκαταστάθηκαν στα Γιάν-

νινα και το 1206 έκτισαν στο νησί της λίμνης μοναστήρια, όπου λειτουργούσαν και σχολεία με δασκάλους καλογέρους. Σχολεία ιδρύθηκαν παράλληλα στο κάστρο και στην πόλη, όπου το νησί απετέλεσε ιδιαίτερο εκπαιδευτικό κέντρο, ώστε μετά τη Γιάννινα απέδη ως γη άλλη Η γη διατηρήθηκε. Λργότερα, γόνος της οικογενείας Φιλανθρωπινών, ο Ι. Μ. Φιλανθρωπινός, μετέτρεψε το 1282 το σχολείο στο μοναστήρι Αγίου Νικολάου, γνωστού μοναστήρι Σπανού από το όνομα του σχολάρχη, Σπανού, σε πραγματικό σχολείο, το Φροντιστήριο της Γιάννης, ή και Φροντιστήριο της Κατά τον Ι. Λαϊπρίδη, που το διηγήθηκαν απόγονοι των Φιλανθρωπινών. Το Φροντιστήριο λειτουργεί και στην τουρκοκρατία, μέχρι το 1642, αλλά με ενδιάμεσες διακοπές από το ανοιγοκλείσιμο.

Στο σχολείο αυτό διδάσκονταν θρησκευτικά, ελληνικά, φιλοσοφία, αρχαίο: Έλληνες συγγραφείς από επιφανείς διδασκάλους κληρικούς, όπως οι Φιλανθρωπινοί, ο Νήφων Μεταξάς, ο Πρόκλος και άλλοι. Πολλοί από τους Ιαθητές της σχολής εξελίχτηκαν σε μεγάλους διδασκάλους που διακρίθηκαν και έπεισαν σε κάθε ελληνική γωνιά για διδάξουν τα ελληνικά γράμματα, να μεταδώσουν την παιδεία, να στηρίξουν το φρόνησια. Λπό τότε οι Γιάννινοι άρχισαν να καλλιεργούν το έδαφος για πνευματική πρωτοπορία και τα Γιάννινα για έχουν το προσδότηρα στα γράμματα τους δύο πρώτους κιώνες της τουρκοκρατίας, τον 15ο και 16ο, μέχρι και την αρχών του 17ου αιώνος. Τα Γιάννινα θεωρούνται την εποχή αυτή από τα μετρητά εκπαιδευτικά κέντρα της Ελληνικής χερσονήσου και με πλειάδα μάλιστα λογίων και διδασκάλων, ενώ στην υπόλοιπη σκλαβωμένη, Ελλάδα σπάνια συγκατάται εγγράμμιατος άνθρωπος. Εάν ληφθούν υπόψη, οι αρετές των Ηπειρωτών (φιλοιαθείς, φιλελεύθεροι, προσδευτικοί κλπ.), τότε δεν μένει αγεξίγγητη και για παρόρμηση, για τέτοιες δραστηριότητες στην παιδεία. Οι Ηπειρώτες είχαν διαισθανθεί τι χρειάζεται για γενέτειρά τους για να κυτιετωπίσουν αποτελεσματικά τους μεγάλους και ποικίλους εχθρούς, όπως την Τυρκονία, την αλλοξοπιστία, τον αφεληγνισμό, την αιμάθεια. Και συμφώνησαν πως δεν υπάρχει καλύτερο μέσον από τα γράμματα που θα άνοιγαν τα μάτια των σκλάβων, θα ακόνιζαν τη σκέψη τους και θα τους προφύλαγαν από την τουρκική βαρβαρότητα και τον αφεληγνισμό.

Τα γράμματα όμως που μάθαιναν τότε (σχολαστικές και στείρες παραδόσεις από εκκλησιαστικά βιβλία και από αρχαίους Έλληνες συγγραφείς χωρίς μεταφράσεις, αποτίθηση αρχαίων κειμένων σε γλώττα ακατανόητη, σκληρή διδασκαλία με ραδιοτύπους και φάλαγγα), δεν ήταν έφεραν τον επιδιωκότερο σκοπό και το ποθούμενο αποτέλεσμα, όπως τον εκσυγχρονισμό, τη μόρφωση των αιταθών σκλάδων, την αφύπνιση από το λήθαργο και την ελευθερία. Τούτο το διαισθάνθηκε η ειμπορική τάξη των Ιωαννίνων, για σπούδα και πρωτοπόρηση στην αλλαγή της καταστάσεως. Οι έριποροι είχαν συναίλαγές με ξένες πολιτισμένες γύρες και πολλοί από αυτούς που έζησαν και στο εξωτερικό ήταν συγχρονισμέ-

γοι ειπορικώς και πολιτιστικώς, επηρεασμένοι δε και από τα μεταρρυθμιστικά ρεύματα της εποχής εκείνης και από την πρόσδο της επιστήμης, γίθελαν να συγχροίσουν τους οικοεθνείς των. Τα μέσα του 17ου αιώνα είγαι η απαρχή του εκσυγχρονισμού της παιδείας και της νεοελληνικής αναγεννήσεως των γραμμάτων με την ίδρυση στα Γιάννινα της πρώτης πρωτοποριακής σχολής Επιφανίου το 1644. (1) Γιαννιώτης Επιφάνιος, αποκαλούμενος γηγούμενος, πλούτισε σαν έμπορος στη Βενετία και σαν ευρωπαῖος διέκρινε την ωφέλιμη κατάρτιση των γέιων και είχε συναισθανθεί ότι το Γένος ευρίσκεται «ε σ τ ε ρ η μέ ν ο ν τ(ι) γ η σ α υ ρ ώ ν της σ ο φ ί ας και π ο λ λ ο ύ σ α π ζ τ γ η υ α ι ρ ά Η ε ι α γ κατατρύχει», δηλαδή. Η χειρονομία αυτή του Επιφανίου και για διάταξη του ιδρυτικού καταστατικού της σχολής «διπλούς εκτός των γραμμάτων και των σχολαστικών μαθητών παραδίδεται και για λόσο φίλο σοφία και φυσικού μαθητικαί επιστήματι», προξενεί εντύπωση και θαυμασμό για την εποχή εκείνη που και σ' αυτή ακόμη την Ευρώπη δεν τολμούσαν να διδάξουν φυσικές επιστήμες για το φόρο της εκκλησίας. Στα Γιάννινα ο συντηρητικός αγώτερος κλήρος και οι άρχοντες αντιδρούσαν με πείσμα στα γεωτεριστικά μαθήματα, γιατί φέρουν την αθεία.

Την χειρονομία του Επιφανίου θα τη συνεχίσουν και άλλοι φιλογενείς έμποροι Ηπειρώτες και θα αναπτυχθεί μία ευγενής άμιλλα για την ίδρυση σχολείων μέχρι το 1830 (Γκιούμα 1675, Μαρούτση 1742, Καπλάνη 1797, Ζωσιμαία 1828). Στα σχολεία αυτά διδάχεν πολυσπουδασμένοι στο εξωτερικό επιφανείς διδάσκαλοι, οι οποίοι επέφεραν μία πραγματική αναγέννηση των ελληνικών γραμμάτων και εισήγαγαν και καλλιέργησαν νέες επιστήμες. Εκτός από τις ξακουστές σχολές, στα Γιάννινα ελειτούργησαν και μικρότερα σχολεία, πότε στο νάρθηκα της εκκλησίας, πότε στη σκιά ενός δένδρου δταν δεν έβρεχε και γίταν ο καιρός καλός, και τα σχολεία αυτά συνέβαλαν στην καθολικότερη συμμετοχή στα γραμματά και στην ταχύτερη αναγέννηση, αλλά και στην διάζουσα πνευματική ατιθέσφαιρα που επικρατούσε στα Γιάννινα.

4. Στα Γιάννινα κυριορείται στα μέσα του 17ου αιώνα μεγάλη ποιοτική αλλαγή και συντελείται πραγματική εκπαιδευτική και γλωσσική επαγάσταση με την κατάρτιση προγραμμάτων ύλης διδασκαλίας κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα και εισάγονται και καλλιεργούνται νέες επιστήμες. Οι πρώτες νύξεις της αριθμητικής στην υπόδουλη Ελλάδα, έγιναν στην ιδρυθείσα το 1675 σχολή Γκιούμα από τον ιταλοσπουδασμένο Λαζαράσιο Παπαβασιλείου — του λογιωτάτου κυρ Λαζαράση του Παπαβασιλείου του εξ Ιωαννίνων. Στα Γιάννινα είχε εκδοθεί το σπουδαιότερο πλήρες λεξικό της ελληνικής γλώσσης με ιστορικές και θεολογικές λέξεις και με μερικές της κοινής διαλέκτου, το Τετράγλωσσο Λεξικό υπό του Γ. Κωνσταντινίδη, του εξ Ιωαννίνων, 1697.

Ο σοφός αυτός Γιαννιώτης λόγιος, ένας από τους πιο μορφωμένους της εποχής του, αιμύνθηκε έναντι θύματος των ευρωπαίων που θεωρούσαν τους Έλληνες «ιως καταβυθισμένους» και ενταφιασμένους εις μίαν εντροπιασμένην αιμάθειαν» και γράφει: «(1) παρών κατάλογος των σχολείων και αι σπουδαίι εις ας γυινάζονται οι παιδες των Ελλήνων, θέλουν δεσμώτεις τα ρηθέντα και ελέγξει ως φευδομένους και τα εναντίκ λέγοντας». Προξενεί κατάπληξη, αλλά συνάρτια και θαυμασιό πως στα Γιάννινα έγινε και για πρώτη απόπειρα δημιουργίας μιας γέας επιστήμης, της Λαογραφίας, από τον διδάσκαλο Ηλιόφωνο Κατσούλη, πράγματα εκπληκτικό, γιατί ξεπερνάει την εποχή του και τότε μάλιστα που δεν ήταν ακόμη, καθορισμένη για έννοια της Φιλολογίας. (1) Η αρθένιος Κατσούλης συγεκέντρωσε τις παροιμίες του λαού και τις παρέβαλε προς τις αρχαίες. (1) δημιουργός της Λαογραφίας Ν. Πολίτης (1852—1921), καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηγών, εκθειάζει το έργο του Κατσούλη.

Η επιστημονική ορολογία, ουγοιατολογία των νεώτερων επιστημών, δημιουργήθηκε στα Γιάννινα και εκεί βρήκαν οι μαθηματικοί όροι την κατάλληλη, έκφραση και όχι τους μετά το 1821 χρόνους, όπως όχι ορθώς νομίζεται. Στα σχολεία των Ιωαννίνων διδάχτηκαν για πρώτη φορά τα μαθήματα φυσικής και χημείας και εκεί γράφηκαν για πρώτη φορά επιστημονικά εγχειρίδια φυσικής και χημείας και μεταφράστηκαν τα ξένα επιστημονικά βιβλία. Εκτός της διδασκαλίας γένουν επιστημών, στα σχολεία των Ιωαννίνων κυοφορείται ευρύτατα και για φιλολογία και εκεί συγελήφθη, η ιδέα της μεταφράσεως των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων στην καθομιλούμενη γλώσσα. Λξιοπρόσεκτη για το Ηέρια αυτό είναι μία διάταξη του ιδρυτικού καταστατικού της σχολής Καπλάνη, όπου ο ιδρυτής της σχολής γράφει: «π α ρ α κ α λ ώ γ α σ τ o χ α σ θ ώ σ i o : τ η s σ χ ο λ ί s ð i ð á s κ o n t e s y x κ á l w s i σ η μ e i ó s e i s κ a i e s η γ γ i s e i s e i s σ κ o t e i n á s κ a i ð u s y o γ i t o u s ó p o u a p a n t w s i e i s b i b l i a λ é x e i s ». Και ενώ συντελούνται όλα αυτά στα σχολεία των Ιωαννίνων, στα διάσπαρτα σχολεία της υπόδουλης Ελλάδος μάθαιναν λίγα κολυβογράμμιατα, πλὴν των Κυδωνιών Μ. Ασίας, της Σιμύρης, της Χίου, των Μηλεών Ηγελίου, όπου υπήρχαν εξαίρετα σχολεία με φημισμένους δασκάλους.

5. Από της ιδρύσεως της πρώτης πρωτοποριακής σχολής Επιφανίου το 1645 στα Γιάννινα μέχρι των μέσων περίπου του επομένου αιώνος, είγαι η πρώτη περίοδος των ελληνικών γραμμάτων, που υπήρξε αποδοτική και ευτυπωτιακή και χαρακτηρίζεται ως ο Χρυσούς Αιώνων των γραμμάτων. Οι συγχρονισμένοι, νεωτεριστές και πολυσπουδασμένοι στο εξωτερικό με υποτροφίες των ειρηπόρων διδάσκαλοι, κατέγραψαν συγχρονισμένα προγράμματα διδασκαλίας, εφύγονταν νέες παιδαγωγικάς μεθόδους, καλλιέργησαν νέες επιστήμες και κράτησαν στα Γιάννινα ψηλά την ιδέα της αναγεννήσεως έγαν αιώνα. Η αλαιός εγκινιαστής γράφει για τους πρωτοπόρους διδασκάλους των Ιωαννίνων: «...ε γ π o λ-

λοις δε γράγοις πάσαν την εξουσίαν των Τούρκων ούτην κατέκαιρον μέν γενέσεις την εξεπαίδευσαν». Και ένας γεώτερος ιστορικός: «Οι έθιμοι των την ελληνικήν παιδείαν εις την έκαρη ψηφιάν γενέσεις την ελληνικήν Ελλάδαν».

(Οι γεωτεριστές διδάσκαλοι των σχολείων των Ιωαννίνων και αναγεννητές της παιδείας ανήκουν στη μεγάλη γορεία των διδασκάλων του Γένους και αποτείον μία επάντια καταγραφή ανθρώπων που προτείνεται να φωτίζουν το γένος, να ξυπνήσουν τα πνεύματα και να συγγραφέουν τους ομοεθυείς των. Γαλογγημένη από την αρχαία ελληνική σοφία, το αρχαίο αυτό μεγαλείο, επηρεαζόμενοι δε και από τα πνευματικά ρεύματα της Ευρώπης και την πρόοδο της επιστήμης, δεν περιήρισαν τις δραστηριότητές των μονάχα στον εκπαιδευτικό τομέα, αλλά άγνοιαν ορίζοντες τη προσβλήτικα πολύ σημαντικότερα και ευρύτερα, στον εθνικό τομέα. (Ταυτοί μάλούταν για «καὶ οἱ γεωπόνοι», τί για «τοις μὲν ὑπερβολέοις Γένους των Ελλήνων, μεταχειρίζονται διάφορες ἀλλαγές εκδογές και υπογονίταν και την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό. Υπεξέκαιναν το φιλότυπο των ακροατών και η παράδοση των ελληνικών είχε γαρυπαντίρα ιδεολογικό και εθνικό. Εδάφισαν το γόνημα του συγγραφέως και απλούταν παραδείγματα για τον ειδιωτικό και δημόσιο δίο. Προκαλεί μεγάλο θαυμασμό το έργο των μεγάλων εκείνων διδασκάλων και μάλιστα υπό ένα τυραννικό καθεστώς και την αντίδραση της συντριγματικής τάξεως. Ήρωες και μάρτυρες αγαδείγνυκαν οι φωτεινέοι αυτοί διδάσκαλοι, που με ακάιπτο ζήλο, με πίστη, με αρετή, με αυτοθυσία, με πατριωτισμό, με αυταπάργυρη προσπάθησαν να προφήτουν του νεοελληνικού κόσμου, να τους συγγραφέουν, να τους προσφέρουν ιωφέλη, πρωτική, μάθηση, να τους αφυπνίσουν από το λίθιθαργο, αναλογιζόμενοι πόσο υπέφεραν και από τους εγκρίνοντας τους συγγρανισμούς και γεωτερισμούς, που διετάλπιζαν ότι οι λογάριθμοι και τα τρίγωνα είναι δργανα του Σατανά και φέρουν την αθετία. Μωροσοφία γαρυπαντίριζαν τη μόρφωση, τινάγεων που έργονταν στα Γιάννινα από την Ευρώπη. Ατέλειωτο είναι το μαρτυρολόγιο των ισογίων, όπως του Μεθόδιου Ανθρωπίτη, του Γ. Σουγδουρή, που αφορίστηκαν, του Ευγ. Βούλγαρη του οποίου αφορίστηκε για διδασκαλία.

Από τους γεωτεριστές και αναγεννητές της παιδείας διδασκάλους των Ιωαννίνων της πρώτης περιόδου, του γρυπού αιώνος των ελληνικών γραμμάτων, αναφέρουμε μερικούς που εξαίρονται: ιδιαίτερα, τους εξής:

ΒΗΣΛΡΙΩΝ ΜΛΚΡΗΣ. Λόγιος, λερομόναχος, που γεννήθηκε στα Γιάννινα το 1635 και ταύτισε στη Κωνσταντινούπολη. Ήταν γεωτεριστής και γνώστης των φιλοσοφικών συστημάτων. Εγάραξε νέες μεθόδους διδασκαλίας και απέρριψε τις παλαιές γραμματικές Ηεωρίες και τα σχολικά εγγειρίδια και συγέγραψε διδύλιο (Τεχνολογία και ερωταποκρίσεις της Γραμματικής τέγγυης παρά Βγρ. Μακρή του εξ Ιωαννίνων, πάνω ωφέλιμος και α-

ναγκαία, 1686), που καρποφόρησε ιιέχρι της εποχής του συντηρητικού Μπαλάνου του εποιμένου αιώνος, ο οποίος ξαναγύρισε στην παλαιά αναχρονιστική γραμματική.

ΜΙΧΑΗΛ ΜΗΤΡΟΥ, ο μετέπειτα περίφημος μητροπολίτης Αθηνών ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΟΣ. Γεννήθηκε στα Γιάννινα το 1661 και σπουδάζει ιιε υποτροφία του Γιαννιώτη, ειπόρου Επιφανίου στην Ιταλία ιατρική, φυσικές επιστήμες, φιλοσοφία, γάταν δηλαδή πανεπιστήμιων, και όπως γράφει ο Ηγλιούρετης λόγιος και κληρικός Ἀνθιμος Γαζής «ου ιόνον φιλόσοφος και μικηγιατικός καὶ ρήτωρ ἀριστος και αὐτρονόμος». Για πρώτη φορά διδάχτηκαν από τον Μιχαήλ Μήτρου στην υπόδουλη Ελλάδα και μάλιστα στην πρωτοπόρο σχολή Επιφανίου που γάταν σχολάρχης, φιλοσοφικά μαθήματα κατά το ευρωπαϊκό υπόδειγμα. Συνέγραψε και τ'ειωγραφία που και σύμμερα ακόμη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για επιστημονικές μελέτες και ως αρχαλύγις οδηγός. Οι περισσότεροι από τους αργότερα αναδειχθέντες λογίους, υπήρξαν μαθητές του ως άνω πρωτοπόρου διδασκάλου, οι οποίοι επί ένα αιώνα διηρύθυναν σχολεία στα Γιάννινα και ανύψωσαν την πόλη, αυτή σε πνευματική εστία των ελληνικών γραμμάτων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΓΔΟΥΡΗΣ. Κληρικός, γεννήθηκε στα Γιάννινα από γονείς Ζιτσαίους στα μέσα του 17ου αιώνα και σπουδάζει στη Βενετία ιιε υποτροφία Γιαννιώτη, ειπόρου, όπου αρχικά γάταν διορθωτής στα τυπεγραφεία των Γιαννιωτών αδελφών Γλυκύ και έκαμπε ευρείες σπουδές. Ήταν πολύγλωσσος, πολύπειρος και με ελεύθερες αντιλήψεις στα θρησκευτικά και στις γεώτερες επιστήμες και στα Γιάννινα συνέχισε τις γεωτεριστικές προσπάθειες των προγενεστέρων. Ήρωτος διδάξει φυσική και παρέδωσε συστηματικά τα μαθήματα της Λριστοτελικής και γεώτερης φιλοσοφίας. Η γεωτεριστική διδασκαλία του εξήγειρε Ηύελλα διαιρικούριων και αφορίστηκε από του τότε μητροπολίτη Κλύψη.

ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΛΝΘΡΑΚΙΤΗΣ. Ιερομόναχος, γεννήθηκε στα μέσα το 17ου αιώνα σε χωριό του Α. Ζαγορίου και γάταν προσφιλής μαθητής του Βγαζερ. Μακρή. Σπούδαξε στο εξωτερικό, γάταν μαθηγιατική, ιδιοφυΐα και πανεπιστήμιων (φιλόσοφος, μαθηγιατικός) και πρώτος διδάξει στα Γιάννινα Γεωμετρία, Τριγωνομετρία, Ἀλγεβρα. Είναι μία από τις ευγενέστερες φυσιογνωμίες του γεοελληνικού διαφωτισμού και ανήκει στην χορεία των πρώτων αναγεννητών της παιδείας της γεώτερης Ελλάδος, αγωγισθείς για την εισαγωγή από την Ευρώπη, γέινου φιλοσοφικών ιδεών και παιδαγωγικών μαθηγιάτων. Χαρακτηρίστηκε γεωτεριστής και άθεος (τα τρίγωνα και οι λογάριθμοι είναι δργανα του Σατανά και φέρουν την αθετία) και καθαιρέθηκε από ιεροκήρυκας που γάταν και αφορίστηκε από τον πατριάρχη Ιωακείμ Γ'. Το έργο του

Μεθοδίου Λνθρακίτη εκτιμάται από όλους και σύγχρονα σαν μία αληθινή πνευματική εθνεγερσία.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΑΡΙΣ (1715—1806). Γεννήθηκε στην Κέρκυρα και υπήρξε μαθητής του Μεθοδ. Ανθρακίτη στα Γιάννινα. Σπούδασε με υποτροφία Γιαννιώτη εμπόρου στην Ιταλία φυσικές επιστήμες, μαθηματικά, φιλοσοφία και κατείχε τις επιστήμες και τη φιλοσοφία του καιρού του. Είναι κορυφαίος διδάσκαλος του Ιένους, συντελέσας δύο ολίγοι στην πνευματική ανάπτυξη και την αναγέννηση των ελληνικών γραμμάτων. Διακρίνεται για την ευρύτητα λόγων μετατόπισης, καθώς και για τη βαθιά γνώση των θεολογικών και φιλολογικών προβλημάτων. Είχε γενικά ευρεία επιστημονική, φιλολογική κατάρτιση. Το 1737 είχε λάβει το μοναχικό σχήμα και μετά τις σπουδές του στην Ιταλία επανήλθε στα Γιάννινα όπου το 1742 διορίστηκε σχολάρχης στη σχολή Μαρούτση. Εκεί δίδασκε κατά το γεωτεριστικό σύστημα των προγενεστέρων, αλλά σε αντίθεση προς εκείνους με αρχαιοπρεπές ύφος διδασκαλίας. Είναι ο πρώτος στην υπόδουλη Ελλάδα που παρέδιδε τα μαθήματα φυσικής και χημείας με πειράματα. Για τη γεωτεριστική του διδασκαλία, ήλθε σε σύγκρουση με τον συντηρητικό αρχιδιδάσκαλο Μπαλάνο Βασιλόπουλο, που τον κατηγόρησε ότι «εισήγαγε καινά και επικίνδυνα δαιμόνια». Ή έριδα μεταξύ των δύο κορυφαίων αυτών διδασκάλων κράτησε οκτώ χρόνια και ήταν και για τους δύο γόνιμη, γιατί και οι δύο ανάπτυξαν θερικό ζήλο για συζήτηση. Γέννημα και θρέμμα του Ευγεν. Βουλγάρεως ήταν και ο εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός, ο οποίος ήταν μυημένος σε μυστική οργάνωση που ίδρυσε ο διδάσκαλός του στο σχολείο για εθνικούς σκοπούς. Για την πολυμάθεια και διάνοια του κορυφαίου αυτού διδασκάλου, καθώς και ως γεωτεριστή του έθνους, ακούστηκαν διθύραμβοι, εγκώμια, αλλά και επιχρίσεις για τρία μεγάλα σφάλματα, ήτοι: για τον υπέρμετρο ελληνίζοντα λεκτικό χαρακτήρα, για τη συγγραφή ποιημάτων και για τις μεταφράσεις ξένων επιστημονικών βιβλίων «σοφοτέρων» δύο ήτο δεκτικό για την τότε κατάσταση του Έθνους, και τρίτον για επιστήμες που φιλοτέχνησε «εργοτώτερον αλλά αχρήστων». Η γεωτεριστική διδασκαλία του στα Γιάννινα εξήγειρε εναντίον του θύελλα διαμαρτυριών και παρ' ολίγον για λιθοβοληθεί μάλιστα, όπως αναφέρεται κάπου. Τελικά η διδασκαλία του αφορίστηκε και ο μέγας αυτός διδάσκαλος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει δύο μόνον τις γεωτεριστικές ιδέες, αλλά και τα Γιάννινα, για να συνεχίσει αλλού το γόνιμο έργο του. Πήγε στη Κοζάνη κατόπιν προσκλήσεως για να διδάξει και από εκεί έφυγε για το Άγιο Όρος και ανέλαβε τη διεύθυνση της Αθωνιάδος Σχολής και ύστερα από εξη χρόνια πήγε στην Κωνσταντινούπολη και δίδαξε φιλοσοφία και μαθηματικά στη Πατριαρχική Σχολή. Μετά πήγε στη Ρουμανία και από εκεί έφυγε για τη Λειψία Γερμανίας, όπου έμεινε οκτώ χρόνια μελετών-

τας στις διδλιοθήκες της πόλεως. Λπό τη λειψία έφθασε και στην αυλή του δοσιλιά της Ηρωσίας Μεγάλου Φρειδερίκου που τον εκτιμούσε για το γένος και τη σοφία του. Έπειτα τον κάλεσε στη Πετρούπολη για τον θάνατο της Αικατερίνης και τον διόρισε διδλιοθηκάριο της ακαδημίας, της οποίας και έγινε έπειτα ταχτικό μέλος. Η Μεγάλη Αικατερίνη εθυμίαζε τις ικανότητες και πολυπλάθειά του και του ανέθεσε τη μελέτη δύσκολου θέματος, το οποίο ο Ευγ. Βούλγαρης διεξήλθε με σαφήνεια και σοφία με αποτέλεσμα να του απονεμισθεί το μέγιστο παράσημο Λωροθέου. Έπειτα αναγορεύθηκε αρχιεπίσκοπος Χερσώνος, αλλά ύστερα από λίγο καιρό παραιτήθηκε και αποσύρθηκε στο μοναστήρι Αγίου Αλεξάνδρου Νέφσκυ, όπου και απέθανε το 1806. (1) Ευγένιος Βούλγαρης άφησε και πλουτιότατο συγγραφικό έργο.

6. Η πρώτη γόνιμη περίοδος, ο χρυσούς αιώνων των ελληνικών γραμμάτων στα Γιάννινα, έδυσε και η παιδεία έπειτα σε κρίσιμη φάση, γιατί περιήλθε στα χέρια των συντηρητικών και ισχυρών Μπαλάνων. Στους Μπαλάνους αναγγωρίζεται ότι ήταν πολύ καλοί ελληνιστές και βαθείς αρχαιογνώστες, αλλά εχθροί κάθε γεωτεριστικού και κτυπούσαν φανατικά κάθε σπουδαστικό στην Ευρώπη και νεωτεριστή νέο που επέστρεψε στα Γιάννινα. Λεν γνώριζαν καμία ξένη γλώσσα και ήταν ως εκ τούτου ακατατόπιστοι για την εξέλιξη των επιστημών. Στο σχολείο τους ήταν απαγορευμένη η διδασκαλία ξένων γλωσσών, γιατί φέρουν την αθετία.

Νέοι παράγοντες εμφαγίζονται για την αλλαγή και διελτίωση της καταστάσεως, όπως είναι οι νέοι συγχρονισμένοι έιποροι και οι νέοι και σπουδασμένοι στην Ευρώπη επιστήλιογες και προ παντός τη εμφάνιση, στο προσκήνιο των γραμμάτων του φωτοδότη Αθην. Ψαλίδα το 1796. Αρχίζει μία νέα άνθηση των γραμμάτων στα Γιάννινα και τη πόλη αυτή θα γίνει και πάλι εστία γραμμάτων και πυευματική πρωτεύουσα της Ελλάδος, σύμβολο και σημαντικός της προόδου και της επαναστάσεως. Άλλα περί αυτών, καθώς και για τα κατά χρονολογική σειρά ίδρυσης και λειτουργίας σχολεία των Ιωαννίνων, όπως και για τα σχολεία των άλλων περιοχών της Ηπείρου, θα συνεχίζουμε στο επόμενο άρθρο.

(Η συνέχεια στο επόμενο)

Στολή Λυτζουριάς

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙ·Ι·Α ΤΟΥ 1940

Του Μ. Πρωτοπρεσβυτέρου ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΚΑΡΟΥ
Γενικού Αρχιερατικού Επιτρόπου Ιεράς Μητροπόλεως
Θεσσαλονίκης

Όταν στις 15 Αυγούστου 1940, ενώ η ανθρωπότητα είχε εμπλακεί στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, έγινε ο απροσδόκητος τορραίλισμός του ελληνικού ευδρόμου «Έλλη» στο λιμάνι της Τήνου, η σκέψη και η ελπίδα όλων των Ελλήνων στράφηκαν προς την Τπεραγία Θεοτόκο, προς τη Μεγαλόχαρη. Το ίδιο συνέβη και όταν τη χαραυγή της 28ης Οκτωβρίου 1940 αναγγέλθηκε η επίθεση των νεορωμαϊκών λεγεώνων του Μουσσολίνι. Στην Μεγαλόχαρη στήριξαν τις ελπίδες τους οι Έλληνες πρώτα και ύστερα στη δύναμη της ψυχής και των όπλων τους. Σ' όλη δε τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου οι Έλληνες πολεμούσαν υπό την σκέπη της Τπεραγίας Θεοτόκου και σε κάθε νικηφόρα εξόρμησή τους αισθάνονταν την συμπαράσταση της Γλυκύτατης μητέρας του Ναζωραίου.

Ολόρθ' η φυλή! Κι' όλ' η νιότη
πως οιον πόλεμο ακράτηη ορμά,
Ωσάν σ' Ανθεστήρια!
Πιστοί της Παιτίδας! Υψώσιε δρο παίρνει ψηλά
τον ύμινο, όπως άλλοτε υψώθη:
«ΤΗ ΥΠΕΡΜΑΧΩ ΣΤΡΑΤΗΓΩ ΤΑ ΝΙΚΗΤΗΡΙΑ».¹

Η εποποίη του 1940 αναμφισβήτητα είναι η δεύτερη εκκλησιαστική και εθνική γιορτή μετά την 25η Μαρτίου 1821. Ο βασιλεύς των Ελλήνων Γεώργιος Β' στο διάγγελμά του προς τον λαό κατέληγε: «... Με πίστιν εις τον Θεόν και εις τα πεπρωμένα της φυλής, το Έθνος, σύσσωμον και πειθαρχούν ως εις άνθρωπος, θα αγωνισθή υπέρ βωμών και εστιών μέχρι της τελικής νίκης».²

Επίσης στο διάγγελμα του πρωθυπουργού της Ελλάδας Ιωάννη Μεταξά τονιζόταν:

«Η στιγμή επέστη, που θα αγωνισθώμεν δια την ανεξαρτησίαν της Ελ-

1. Οι στίχοι ανήκουν στον Ηλία Π. Βουτυρίδη και γράφτηκαν το 1940.

2. Κωνσταντίνου Α. Βοβολίνη, Η Εκκλησία εις τον αγώνα της Ελευθερίας, Αθήναι 1952, σελ. 266.

λάδος, την ακεραιότητα και την τιμήν της. Η Ιταλία, μη γνωρίζουσα εις ημάς το δικαίωμα να ζώμεν ως ελεύθεροι Έλληνες, μου εξήτησε σήμερον, την 3ην πρωΐνήν, την παράδοσιν τμημάτων του εθνικού εδάφους... Απήντησα εις τον Ιταλόν πρεσβευτήν ότι θεωρώ και το αίτημα, αυτό καθ' εαυτό, και τον τρόπον με τον οποίον γίνεται τούτο, ως κήρυξιν πολέμου της Ιταλίας κατά της Ελλάδος... Νυν υπέρ πάντων ο αγών».³

Ο «υπέρ πάντων αγών» άρχιζε τις ίδιες στιγμές στις απρόσιτες κορυφές της Πίνδου και στην πλημμυρισμένη από τίμιο ελληνικό αίμα κοιλάδα του Καλαμά. Την ιερή εκείνη στιγμή η ελληνική εκκλησία, συνεπής στις αγωνιστικές της παραδόσεις, αναλάμβανε την πνευματική ηγεσία του «υπερτάτου αγώνος». Ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρύσανθος ο από Τραπεζούντος, (ο παλαιός μαχητής των ελληνικών ποντιακών αγώνων), απηύθυνε στις 28 Οκτωβρίου 1940, ως πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος το παρακάτω διάγγελμα:

«Τέκνα εν Κυρίῳ αγαπητά. Η Α.Μ. ο Βασιλεύς και ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως καλούν ημάς πάντας ίνα αποδυνάμωμεν εις τον άγιον υπέρ Πίστεως και Πατρίδος αμυντικόν αγώνα. Η Εκκλησία ευλογεί όπλα τα ιερά και πέποιθεν ότι τα τέκνα της πατρίδος ευπειθούν εις το κέλευσμα Αυτής και του Θεού και ότι σπεύσσουν εν μιά ψυχή και καρδία, να αγωνισθούν υπέρ βωμών και εστιών και της ελευθερίας και τιμής και ότι συνεχίσουν, ούτω, την απ' αιώνων πολλών αδιάκοπον σειράν των ιμίων και ενδόξων αγώνων και ότι προτιμήσουν τον ωραίον θάνατον από την άσχημον ζωήν της δουλείας. Και μή φοβώμεθα από των αποκτεινόντων το σώμα, την δε ψυχήν μη δυναμένων αποκτείναι, ας φοβώμεθα δε μάλλον από τον δυνάμενον την ψυχήν και σώμα απωλέσαι. Επιρρόψομαι επί Κύριον την μέριμναν ημών και αυτός ότι είναι βοηθός και αυτιλήπτιωρ εν τη αμύνη κατά της αδίκου επιθέσεως των εχθρών. Ούτοι εν ἀρμασι και ούτοι εν ἵπποις, ημείς δε εν ονόματι Κυρίου του Θεού και εν τη γενναιότητι και αυδρεία ημών μεγαλυνθηώμεθα. Η χάρις του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού και η αγάπη του Θεού και Πατρός είη μετά πάντων ημών».⁴

Το άριστο πολεμοφόδιο

Τα λόγια του αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, λόγια ζωοποιά της Εκκλησίας, διαπότισαν τις ψυχές των Ελλήνων και των Ελληνίδων. Γιγάντωσε η ελληνική ψυχή και στη δύναμη της βίας και στις μηχανοκίνητες ορ-

3. Κωνσταντίνου Α. Βοβολίνη, μνημ. έργ., σελ. 266.

4. Κωνσταντίνου Α. Βοβολίνη, μνημ. έργ., σελ. 266.

δές των επιδρομέων, απαντούσε με χαλύβδινη αντοχή. Η μια νίκη των Ελλήνων διαδέχονταν την άλλη. Οι Έλληνες με την Υπέρμαχο Στρατηγό θριάμβευαν. Ο κάθε αγωνιστής είχε και από μια μικρή εικόνα της Θεοτόκου, που ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρύσανθος είχε στείλει κατά χιλιάδες και που στο πίσω μέρος έγραψε ιδιοχείρως: «Νικηταί υπό την σκέπην της Παναγίας
† ο Αθηνών Χρύσανθος».

Αυτή η μικρή βυζαντινή εικόνα ήταν το άριστο πολεμοφόδιο. Μια τέτοια εικόνα, βρίσκεται στα χέρια μου από τα παιδικά μου χρόνια και φυλάσσεται ως ιερό κειμήλιο με στοργή και ευγνωμοσύνη για το θαύμα της εποποιίας του '40 και σας την παρουσιάζω σήμερα ως ιστορική απόδειξη αλλά και ως ιερό χρέος.

Παγκόσμιος θαυμασμός προκλήθηκε από την γενναιότητα και την ευημηρία των Ελλήνων. 'Τυνοι ατέλειωτοι γράφτηκαν για την Πατρίδα. Ασταμάτητος και «με το χαμόγελο στα χείλη» ο Εθνικός μας Στρατός προχωρούσε προς βορράν και απελευθέρωνε, για μιά ακόμη φορά, τους σκλαβωμένους Έλληνες της Βορείου Ηπείρου. Στις 22 Νοεμβρίου 1940 τα ελληνικά στρατεύματα κατέλαβαν την Κορυτσά, ίψωσαν την ελληνική σημαία και κατέφυγαν στην εκκλησία για να ευχαριστήσουν το Θεό και την Υπέρμαχο Στρατηγό. Τα οκτώ εκατομμύρια των ιταλικών λογχών προσπαθούσαν να βρουν τρόπο να σωθούν. Ολόκληρη η πολιτισμένη ανθρωπότητα αναζητούσε ερμηνείες για το «θαύμα που λέγεται Ελλάς». Την καλύτερη τότε ερμηνεία έδωσε το διάγγελμα του Βασιλέως Γεωργίου Β', που απήγγινε στις 22 Νοεμβρίου 1940 προς τον ελληνικό λαό με την απελευθέρωση της ελληνικωτάτης Βορειοηπειρωτικής πόλεως, της Κορυτσάς:

«Διετυμπανίσθη εις τας ημέρας μας πολύ η οημασία του υλικού παραγοντος. Ημείς, χωρίς καθόλου να τον υποτιμώμεν, πιστεύομεν κατά πρώτον λόγον εις την καταπληκτικήν δύναμιν του ηθικού παραγοντος. Διότι, χωρίς αυτόν, ο υλικός παράγων είναι εργαλείον βάναυσου και τραχύ εις τρεμούσας γείρας... Μαχόμεθα δια την ελευθερίαν, δια την τιμήν, δια την αξιοπρέπειαν του ανθρώπου και δια το δίδαγμα, που κατέλιπαν οι μεγάλοι διδάσκαλοι της φυλής μας, ότι η ανθρωπίνη οντότης είναι αξία ουσιαστική και ότι ο άνθρωπος δεν είναι στέλεχος άβουλον μιάς αγέλης».⁵

Ο Ελληνικός Στρατός απελευθέρωνε τη μια ύστερα από την άλλη τις πόλεις και τα χωριά της Ελληνικής Βορείου Ηπείρου. Η ελληνική σημαία περήφανα κυμάτιζε στην Κορυτσά, τη Μοσχόπολη, το Αργυρόκαστρο, τη Χειμάρα, τους Αγίους Σαράντα, στις ψηλές οροσειρές της Κάμιας, της Μερόπης (Νεμ-

5. Κωνσταντίνου Α. Βοβολίνη, μνημ. έργ., σελ. 267.

θρέσκας), της Τρεμπεσίνας. Οι 'Ελληνες κληρικοί των πόλεων και χωριών που ελευθερώνονταν από τα ελληνικά στρατεύματα, έβλεπαν να πραγματοποιείται το μεγάλο εθνικό τους όνειρο και ζούσαν τις πιο ευτυχισμένες ημέρες της ζωής τους. Και δίκαια. Αυτοί κράτησαν την ορθοδοξία, κράτησαν αναμένη τη δάδα της πίστεως, αλλά και ότι άλλο ελληνικό υπήρχε ζωντανό στη Βόρειο Ήπειρο.

Οι 'Ελληνες μαχητές της εποποιίας του 1940 ποτέ δεν θα λησμονήσουν τις βιβλικές μιօρφές, τη διδαχή και τους πλήρεις παλιών εθνικούς λόγους που απηύθυναν προς αυτούς οι ταπεινοί Λευτές των βορειοηπειρωτικών πόλεων και χωριών. Για παράδειγμα αναφέρουμε τον γέροντα ιερέα της ελληνικής εκκλησίας της Δερβισάνης (ελληνικό χωριό στην κοιλάδα του Δρίνου), όταν τη Μ. Παρασκευή του 1941 κάτω από τον πλάτανο της μικρής γραφικής εκκλησίας και ενώ τα ελληνικά στρατεύματα ετοιμάζονταν να αντιμετωπίσουν τις γερμανικές μηχανοκίνητες ορδές, έλεγε:

«Παιδιά μου, είμαι ουδόντα χρόνων. Ο πατέρας μου ήταν παπάς. Κι' ο παππούς μου το ίδιο. Κι' εκείνοι κι' εγώ, δυο πράγματα εσκεπιόμεθα εις την ζωήν μας. Τον Θεό και την Ελλάδα. Κρατήσαμε και τον Θεό και την Ελλάδα, όσο μπορούσαμε υψηλότερα. Και με τι κινδύνους... Τω 1914 οι πατέρες σας μας έδωσαν την ελευθερία. Την χάσαμε γιατί δεν την ήθελαν οι μεγάλοι. Τώρα μας την χαρίσατε σεις. Άλλα και σεις φεύγετε. Πέστε μου, πως θα έλθετε και πάλιν. Εγώ δεν θα ζω. Κι' ίσως οι πιο πολλοί 'Ελληνες. Μα και κανείς αν δεν ζει, θα σας περιμένει η αγία και μαρτυρική αυτή γη, τα δένδρα, ο αέρας, οι εκκλησίες με τους αγίους... Θα ξανάρθετε, παιδιά μου».⁶

Οι 'Ελληνες της εποποιίας του '40 είχαν υποσχεθεί να ξαναπάνε. Βέβαια ο ιερέας της Δερβισάνης σφάχθηκε από τους Αλβανούς αργότερα. 'Ομως τα λόγια του, λόγια λειτουργού της Εκκλησίας, αποτελούν ιερή παρακαταθήκη προς όλες τις μεταγενέστερες γενεές των Πανελλήνων. Και η υπόσχεση πρέπει να εκπληρωθεί. Ευχή μου να μας αξιώσει ο Θεός αυτής της τιμής και της χαράς.

Ο Λαός του Θεού στον αγώνα

Πού όμως οφείλεται αυτή η σύσσωση εξέγερση του ελληνικού λαού για αγώνα και αντίσταση κατά του εχθρού; Στην πίστη του ότι η θρησκεία και η Πατρίδα είναι το παν για τη ζωή του και αυτές καθορίζουν την ύπαρξη και υπόστασή του ως λαού και ως έθνους. Από την εποιμένη της αλώσεως της Κων-

6. Κωνσταντίνου Α. Βοδολίνη, μνημ. έργ., σελ. 268.

σταντινουπόλεως μέχρι το 1940 ο γλυκός και παρακλητικός λόγος της Εκκλησίας πότιζε την ελληνική ψυχή και τελικά την οδήγησε στη λύτρωση και την ελευθερία. Ο αγιαστικός και δυναμικός λόγος της Εκκλησίας δίδαξε το λαό δύτι «Πατρίδα και θρησκεία είναι διο όψεις του ιδίου πράγματος, ορίζουν ένα κοινό χώρο - το βασικόν πρωτοκύτταρον όπου ριζώνει η ατομική και συλλογική μας ύπαρξη».⁷

Πως ήταν δυνατόν ένας λαός που γαλουχήθηκε με το προφητικό, δυναμικό και αγιαστικό κήρυγμα της Εκκλησίας, με διδασκάλους τους 'Αγιους Κοσμά τον Αιτωλό, 'Άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη, τον Ευγένιο Βούλγαρη, τον Νικηφόρο Θεοτόκη, τον 'Άνθιμο Γαζή και τόσους άλλους εκθαμβωτικούς αστέρες, τους οποίους η νεοελληνική εποχή μας απαξιώνει να προβάλλει ή να θυμάται, να χωρίσει τη χριστιανική από την εθνική του σωτηρία; Τα συνθήματα «για του Χριστού την πίστη την αγία και της πατρίδος την ελευθερία», «για πατρίδα και θρησκεία», «για την πίστη, για το Γένος» και τα παρόμοια είναι έκφραση ορθοδόξου χριστιανικής θεολογίας και πίστεως του λαού, ως λαού του Θεού, την οποία καλλιέργησε και καλλιεργεί το κήρυγμα της Εκκλησίας.

'Ετσι, οι 'Έλληνες του '40, «ως λαός του Θεού» που «δοξάζει τον Θεόν ορθοδόξως και ανατολικώς», κατά την έκφραση του στρατηγού Μαχρυγιάννη, έβλεπαν να κινδυνεύει η ύπαρξή τους. Αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο να χάσουν την πατρίδα και τη θρησκεία, άρα το «παν», από τον εχθρό. Και στην προκειμένη περίπτωση «οι Ιταλοί είναι στο άδικο... ότι βγήκαν από του Θεού τον δρόμο». Και η Εκκλησία, που θεωρεί την ύπαρξή της «ως γεγονός» και το λαό της ως «λαόν του Θεού» σε μια αδιαίρετη ενότητα, προστατεύει, ενισχύει και ευλογεί το εξεγερθέν εναντίον των εχθρών της πίστεως και της πατρίδος ποίμνιον της. Διότι ο αγώνας για διατήρηση της ελευθερίας είναι η ώρα της δόξας, της δοξολογίας και της ευχαριστίας του Θεού. Βλέπει τη θέληση του Θεού, που παρεμβάλλεται στην ιστορία για να φανερώσει και να αποκαλύψει τη θεία αγάπη και να καλέσει τον άνθρωπο σε ανταπόκριση αγάπης, σε δοξολογία.

Την ορθόδοξη αυτή θεολογία ο λαός τη γνώρισε και την αξιολόγησε ως πράγμα πολύτιμο μέσα στην καθημερινή πραγματικότητα, την σπουδασε στο ίδιο το κορμί του. Διότι πίστευε ότι η καθημερινή του ζωή και παιδεία ήταν η επέκταση της λατρείας του Θεού έξω από τους τοίχους των ιερών ναών. Αυτή η πίστη και αυτή η παιδεία που αγίαζαν και μεταμόρφωναν το κάθε τι στη ζωή του λαού μας ήταν η δύναμη εκείνη που σύσσωμο το έθνος ξεσηκώθηκε

7. Δημητρίου Βακάρου, Ηρωτόου, Από την Γέννηση μέχρι την Πεντηκοστή, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 296.

σαν ένας άνθρωπος και επέτιχε το θαύμα του '40. Η ίδια πίστη δυνάμωνε τις αγράμματες, όμως πιστές στον Θεό, γυναίκες της Πίνδου να μεταφέρουν φορτωμένες στις πλάτες τους τα πολεμοφόδια, τον ρουχισμό, τις τροφές, αλλά και την αγάπη και στοργή της Ελληνίδας Μάνας, τη συμπαράσταση και το κουράγιο της Ελληνίδας αδελφής, τα χαιρετίσματα των παιδιών και των άλλων συγγενών, στα προχωρημένα φυλάκια και στην πρώτη γραμμή των αγωνιστών του '40.

'Ετσι, όλοι οι 'Ελληνες ήταν έτοιμοι να θυσιασθούν για την ορθόδοξη θρησκεία και την αιματοκυλισμένη μικρή τους πατρίδα. Καρπός δε αυτής της εθνεγερσίας, του αγώνα και της δράσεως του λαού υπήρξε η ελευθερία, η νίκη, η εποποιία του 1940.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Προς

ΤΗΝ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Οι άμεσες ανάγκες του χωριού μας, και για τις οποίες ζητάμε και τη συνδρομή σας, είναι οι εξής:

1. Ανέγερση κτιρίου για τη στέγαση του «Μορφωτικού Εκπολιτιστικού Συλλόγου» μας, το οποίο θα μπορεί να χρησιμοποιείται σαν αίθουσα για διάφορες εκδηλώσεις του συλλόγου και του χωριού γενικότερα και για βιβλιοθήκη.
2. Αποπεράτωση πάρκου και κατασκευή μνημείου Ήρώων εντός αυτού.
3. Αποπεράτωση κοινοτικού καταστήματος και Αγροτικού Ιατρείου.
4. Κατασκευή γηπέδων μπάσκετ και βόλει.
5. Αστική συγκοινωνία.
6. Τηλέφωνα.

Ο Πρόεδρος της Κοινότητας

Νεοχωρίου

ΧΡΗΣΤΟΣ Π. ΣΙΑΦΑΚΑΣ

Ηπειρωτικές Παραδόσεις

ΟΙ ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΕΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Της κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ
Λογοτέχνιδος

Πλούσια η 'Ηπειρός μας, όχι μόνο σε ηρωϊκούς αγώνες, φιλοπατρία, δημοτικά τραγούδια, αλλά και σε μύθους και θρύλους. Η φαντασία του λαού της και πάνω σ' αυτό το γοητευτικό θέμα, στάθηκε πολύ γόνιμη. Ο τόπος φτωχός, οι άνθρωποι προικισμένοι. Μια μορφή πνευματικής ανάτασης και συναισθηματικής ανάπλασης της πεζής ζωής είναι κι ο μύθος. που κάτω από τη χαριτωμένη πλοκή του, προβάλλει κι ένα βαθύτερο νόημα. Συχνά την αφορμή την έδιναν μερικά περίεργα της φύσης, μέσα στην οποία ζούσε παλαιότερα ο άνθρωπος και δένονταν συναισθηματικά μαζί της. Πότε σκληρή να τον βασανίζει, πότε γλυκειά και στοργική να τον προστατεύει. Η φύση ο μεγάλος ναός, κι ο άνθρωπος, με θρησκευτικό δέος μπροστά στο θεϊκό μεγαλείο της. Η ερμηνευτική διάθεση, ν' ανακαλύψουν κάποιο μυστικό της, μαζί με το έξυπνο χιούμορ του λαού, επιστρατεύονταν κι έπλαθαν το «μύθο».

Εδώ θ' αναφέρουμε δυό μυθικές παραδόσεις, για δυό γυναίκες - Ηπειρώτισσες βέβαια - που πέτρωσαν, στα παλιά θαυματουργά χρόνια, η κάθε μιά κι από άλλη αιτία, πάνω στις πλαγιές του περήφανου και δοξασμένου βουνού, που λέγεται Πίνδος.

Η μία ήταν γερόντισσα κι η άλλη πανέμορφη κοπελλιά. 'Ετσι τις θέλησε το σχήμα της πέτρας που τις απεικόνισε και τις αποθανάτισε, στους αιώνες.

Εκεί που ανηφόριζαν το 1940 οι γενναίες Ζαγορίσιες, φορτωμένες πυρομαχικά και τρόφιμα, να τα πάνουν στα στρατευμένα Ελληνόπουλα, κι έγιναν κι αυτές μύθος και θρύλος, με το όνομα «Γυναίκες της Πίνδου». Ας ξεκινήσουμε κι εμείς τώρα με το ραbdί των χρόνων για την περιοχή του μύθου να τις ανταμώσουμε.

Τη μια τη γρηγούλα, την ξέρουμε από τα μικράτα μας, λες κι ήταν η βάβω μας. Κι έχουμε ακούσει τόσα που την αγαπήσαμε εμείς οι παλαιότεροι. Ας τη μάθουν τώρα κι οι νεώτεροι που ζουν μακριά από τα ηπειρωτικά χώματα, μα που ωστόσο ηπειρωτικό αίμα κυλάει στις φλέβες τους. Κι η παράδοση όπως κι η ιστορία, μας δένει με τις ρίζες μας. Κάθε φορά λοιπόν που έμπαινε ο μήνας Μάρτης «ο κακός παλουκοκαύτης» κι άρχιζε τα παράξενα καμύματα με τις απότομες αλλαγές του καιρού τη θυμώτανε όλοι και μονολο-

γούσαν το πάθημά της. Μια ηλιόλουστη μέρα, πήρε τ' αρνάκια της, έστησε στη ζώνα τη ρόκα και βγήκε στην πλαγιά να το βοσκήσει. Πουλάκια κελαδούσαν, η χλόη πρασίνιζε, τ' αεράκι ανάλαφρο θρόιζε στα φύλλα. 'Όλα ευλογία Θεού. Τη συνεπήρε μια ξαφνική χαρά... Πάει έφυγε ο χειμώνας, δε φοβάται πια. Το Μάρτη ποιός τον λογαριάζει; «Από Μάρτη καλοκαίρι» δε λένε; Γέλασε και πέταξε το σεγκούνι της. «Πριτς Μάρτη - είπε - δε σε σκιάζομαι, ήρθε η άνοιξη». Την άκουσε ο Μάρτης και θύμωσε. Δε θέλει και πολύ να θυμώσει ο «πεντάγνωμος». Πως; - είπε με το νου του - αντί να πει δοξασμένο τ' όνομά σου καλέ μου Μάρτη για τη λιακάδα σου, με κορδόδεψε; Δε χάνει καιρό, δανείζεται μια μέρα από το γείτονά του το Φλεβάρη κι αρχίζει να φυσάει δυνατά, να χιονίζει ασταμάτητα. Τούφες τούφες το χιόνι την κουκούλωσαν ολόρθη με τη ρόκα και τη σαβάνωσαν, όπως και τ' αρνάκια της ολοτρόγυρα. Εκεί βρίσκονται κι αν δεν πιστεύετε, πάτε στην Πίνδο να τα δείτε.

'Ετσι είναι, προσθέτουν κουνώντας το κεφάλι, ο άνθρωπος δεν πρέπει να περιφρονεί κανέναν, κι όλους να τους τιμάει. Για την ιστορία αναφέρουμε πως ο Μάρτης δε γύρισε τη μέρα στο γείτονά του. Την κράτησε για καλό και για κακό. Γι' αυτό ο Φλεβάρης έμεινε λειψός και τον λένε «κουτσοφλέθαρο».

Εκεί σε μια άλλη πλαγιά, βρίσκεται πετρωμένη κι η τσελιγγοπούλα η Χρύσω. Ψηλόκορμη κι ωραία σαν Καρυάτιδα, τη σμίλεψε η φύση. Κι ο μύθος της γύρω από τα νιάτα και τον έρωτα πλάστηκε. Τούτη στάθηκε πολύ τυχερή, μέσα στην τόση ατυχία της. Την αντάμωσε ο ποιητής μας ο Κρυστάλλης, έσκυψε, φύσηξε ζεστή πνοή στην κρύα πέτρα, κι από την αχλύ του μύθου, την πέρασε στον μελωδικό κόσμο της ποίησης. Δοξάστηκε και με το φωτοστέφανο της τέχνης, στήθηκε στο περιβόλι της Μούσας.

Μέσα στο πολύστιχο, θαυμάσιο ποίημα «Ο Ψωμοπάτης» του ποιητή του χωριού και της στάνης, ξετυλίγεται ολοζώντανη και δραματική η ιστορία δυο νέων που το μόνο αμάρτημά τους ήταν πως αγαπήθηκαν πολύ.

«Πάνω στη χλόη τη δροσερή ολόρθη εκεί προβάλλει
με ξεπλεγμένα τα μαλλιά κορμί πανώραιας κόρης
πώχει τα σιήδια ανοιχτά και την ποδιά λυμένη...
Τη λένε ΧΡΥΣΩ οι πιστικοί που γύρω εκεί σταλίζουν...
...και για την πέιρα θλιβερό τέτοιο αρχινάνε μύθο...»

Θύμα της αγάπης είναι. Η ίδια παρακάλεσε τον Θεό να τη λυπηθεί και να τη μαρμαρώσει, για να λυτρωθεί κι εξιλεωθεί από το παράπτωμα που την έσυρε ο παράφορος έρωτάς της, προς τον πιστικό του πατέρα της, που κι εκείνος την αγάπησε πολύ. «Πήγε κι αγάπησε ο ζαβός τ' αφέντη του την κόρη...» Καιρό βάσταξε η πάλη της τιμής και της τάξης με τον έρωτα, καθώς

μας το αφηγείται σε υπέροχους ειδυλλιακούς στίχους ο ποιητής, ώσπου νίκησε η παντοδύναμη αγάπη... και «ένα σπερνό π' αράδιαζε γλυκούς καϊμούς τ' αστέρι - εδώ σε τούτη τη σπηλιά... την πήρε από το χέρι ο νιός την όμορφη την κόρη και... νυφούλα δίχως γάμου ευχές κι ευλογητό στεφάνι...».

Έτσι χάρικαν τη μυστική αγάπη τους κι έγινε το «Κρύμα» καθώς λέει ο μύθος, τον οποίον δεν πρόδωσε ο ποιητής κι ακολούθησε πιστά τη σειρά του. Μετά το «αμάρτημα» ήρθε σκληρή η συνείδηση της πράξης. Για να ακολουθήσει η λύτρωση - κάθαρση, που εδώ γίνεται με το «Θαύμα». Τη μεταμόρφωση των νέων. Οι δύο ερωτευμένοι την αιγή, κάτω από τον Θεού τα μάτια, μεταμελήθηκαν κι έκλαψαν πικρά. «Ω συμφορά, που μ' έρριξες άστοχε λογισμέ μου» είπε ο βοσκός. Κι η κόρη με «ξεπλεγμένα τα μαλλιά» ψιθύρισε. «Πλανείτηκα μανούλα μου με τα γλυκά του λόγια. 'Οντας μου τάλες, βολετό δεν ήταν πέτρα νάημουν...» Κι ο Θεός τους λεπήθηκε και τους μεταμόρφωσε. Έκανε το βοσκό πουλί, γνωστό με τ' όνομα «Ψωμοπάτη» γιατί πάτησε το ψωμί τ' αφεντικού του. Πάντα στις στάνες γυροφέρει, παρέα με τους βοσκούς. Τη δε κόρη, δύος το πόθησε, την έκανε πέτρα, να μη θυμάται και να μην αισθάνεται τίποτε.

Εκεί στην Πίνδο βρίσκεται «με τις απάτητες κορφές και τα πολλά τα λόγγα». Ο μύθος ξεχάστηκε με το πέρασμα των χρόνων, όμως το ποίημα μένει αιθάνατο. Λεν έχουμε παρά να το διαβάσουμε για να χαρούμε τη μαγεία του, Είναι σαν αρχαία τραγωδία, σαν μιταλλάντα από τις ωραιότερες και συνεχίζει την ποιητική πορεία του, χωρίς να φοβάται το χρόνο. Γι' αυτή τη διάρκεια τη φωτεινή, τι μπορούν να πουν, τα φτωχά μας τα λόγια.

Μια όμως που βρεθήκαμε στην Πίνδο «οπώχει τις πολλές βρυσούλες», ας καθίσουμε σε μια από αυτές να ξεδιψάσουμε. Και να δείτε που έτυχε μπροστά μας η «Βρύση της Ξωθιάς». Έτσι λέγεται κι από μια Ζαγορίσια μάθαμε τη συγκινητική ιστορία της. Κάθε φεγγαρόβραδο, έρχεται λένε εδώ μια ξωτικιά, μ' ένα παιδί στην αγκαλιά και κλαίει. Είναι η παλιά κατοικία της η πηγή, κι η ιστορία έρχεται από τα παλιά μυθικά χρόνια. Τότε που οι νεράϊδες έβγαιναν τις καλοκαιρινές νίχτες κι έστηναν χορούς, τινάζοντας τα πέπλα τους.

«Απ' τις σπηλιές, τα ρέμματα, κι από τις βρύσες βγαίνουν
ξαυθιές νεράϊδες και ξωθιές κι αράλαφρα χορεύουν.

Κατά το στίχο πάλι του Κρυστάλλη, που ήξερε πολλά γι' αυτές, αφού μία από αυτές, ήταν κι η Μούσα του. Την ώρα που χορεύουν, αν αρπάξει το πέπλο μιας ξωθιάς, τότε εκείνη δεν μπορεί να φύγει και μένει μαζί του, σκλάβα του. Ένας βοσκός της Πίνδου, πήρε το άσπρο μαντήλι της πρώτης

του χυρού, κι έμεινε μαζί του. Την παντρεύτηκε κι έκαμαν κι ένα παιδί. Κάποια μέρα όμως ήρήκε το κρυμένο μαντήλι της, το πήρε κι έφυγε με το μωρό, ν' ανταμώσει τις αδερφές της. Άλλα εκείνες δεν τη δέχτηκαν με το παιδί. Αυτή πάλι δε βαστούσε η καρδιά της, να τ' αποχωριστεί. Η μάνα γιέ μου είναι μάνα, όποια κι αν είναι. Έτσι πάει τις νύχτες στην πηγή, κι άδικα παρακαλεί τις ξωθιές να της ανοίξουν, με το παιδί στην αγκαλιά.

Οι γυναίκες από τα γύρω χωριά, συγνά αρήνουν στη βρύση κανένα γίλυκό ή κανένα φουζαλάκι για το παιδί. Γιατί μια που κρατάει από σπορά ανθρώπου, μπορεί να πεινάει και να κρυώνει. Ναι, μπορεί... Εμείς τι να πούμε τώρα;

ΜΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΟΠΟΥΛΑ ΑΝΤΑΡΤΙΣΣΑ*

Σε ποιες ανήλιες φυλακές να σύρθηκε
το πληγωμένο αμόλευτο κορμί σου...
Οχτρών βάρβαρα χέρια σ' αλυσόδεσαν,
να πνίξουν την αλύγιστην ορμή σου.

Στης Πίνδου τις πλαγιές σε κυνηγήσανε
της λευτεριάς περήφανη τρυγόνα.
Στ' αρματολίκια αντάρτισσα, λεβέντισσα,
να δίνεις τη ζωή σου στον αγώνα.

Σαν ποιες φωνές να ηχήσαν μέσα σου
παλιάς παλικαριάς παιάνες.
Ηρωϊσμών ο αντίλαλος σε τράνεψε
Σουλιώτισσες σε μεγαλώον μάνες.

Με κλέφτικα τραγούδια σε νανούρισαν.
μ' όλα τα πάθια της φυλής ιστορημένα.
Εκεί που ο βόγγος της σκλαβιάς εστοίχειωσε
κι είναι τα βράχια ακόμα ματωμένα.

... Όπου κι αν είσαι τώρα — ναι — θα το 'νιωσες.
της λευτεριάς θα σ' εύρηκε τ' αγέρι.
Και πεθαμένη αν είσαι μες στον τάφο σου,
το χαρωπό μαντάτο να σου φέρει.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

* «Την πέρασαν πληγωμένη οι Γερμανοί το 1943 από το στρατόπεδο "Παύλου Μελά" της Θεσσαλονίκης, για το Βερολίνο.»

ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΛΗΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΤΟ ΤΕΜΠΛΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΗΣ ΒΛΑΣΤΗΣ

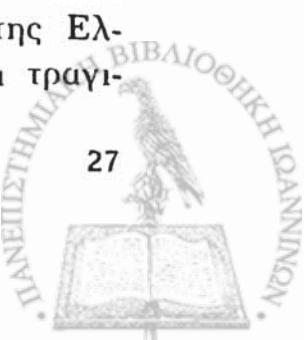
Της κ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗ
Λογοτέχνιδος

Τα χωριά μας δεν κρύβουν μόνο άγνωστες σελίδες της ιστορίας μας. Αγώνες και θυσίες που άνοιξαν το δρόμο για τη Λευτεριά. Έχουν και χαρακτηριστικά μνημεία της μεταβυζαντινής εποχής. Αρχοντικά και οπίτια με παραδοσιακή αρχιτεκτονική και κυρίως ναούς με ξυλόγλυπτα τέμπλα, τοιχογραφίες και φορητές εικόνες που έχουν σιην «λαϊκή» τους μορφή αδρά τα οημάδια της ιστορικής μας πορείας και κάθε εθνικής μας περιπέτειας.

Ολόκληρη η Ήπειρος κρατά αυτά τα οημάδια σε πόλεις, κωμιοπόλεις και χωριά. Με πανάρχαιη ιστορία, με δραματικές σελίδες για την διατήρηση της εθνικής ταυτότητας, ιδιαίτερα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και την εποχή του Αλή Πασά. Μα και τότε υπήρχαν κέντρα που άνθιζαν. Κρατούσαν την οικονομία της Ηπείρου, τη γλώσσα, τη «λαϊκή τέχνη» — όπως τη λέμε σήμερα —, τη θρησκεία, την ιστορική παράδοση.

Η Μοσχόπολη, κέντρο πνευματικό και οικονομικό, γνωστό για τους πολλούς αγώνες της για τη λευτεριά, ήταν απ' τα κυριότερα της Ηπείρου. Κτισμένη κοντά στην Κορυτοά, στην καρδιά της Β. Ηπείρου, με αναπτυγμένη κτηνοτροφία που τη βοήθησε οικονομικά για να καλλιεργήσει και να δημιουργήσει εργαστήρια υφαντικής, βιοτεχνίες ταπητουργίας, ασημοχοϊκής και χρυσοχοΐας. Στις αρχές του 18ου αιώνα ιδρύθηκε στη Μοσχόπολη τυπογραφείο, που είναι από τα πρώτα στον τουρκοκρατούμενο χώρο. Την ίδια περίοντα εποχή ιδρύθηκε το «Ελληνικόν Φροντιστήριον», που το 1747 μετονομάστηκε σε «Νέαν Ακαδημίαν». Το ελληνικό πνεύμα άνθιζε εδώ όσο μπορούσε ν' ανθίσει. Όμως ο πόθος για την ελευθερία ήταν μεγάλος.

Οι Μοσχοπολίτες εργαζόταν για το μεγάλο όνειρο του σκλαβωμένου ελληνισμού. Το 1771 για τον οκοπό αυτό, για την ελευθερία της Πατρίδας, αναμείχθηκαν οια «Ορλοφικά», όπως λέμε την επανάσταση που θέλησαν να υποκινήσουν οι Ρώσοι με τον Ορλώφ. Την αποτυχία αυτής της επανάστασης πλήρωσαν σκληρά πολλές περιοχές της Ελλάδας. Η καταστροφή όμως της Μοσχόπολης ήταν πραγματικά τραγι-

κή. Τα οτίφη των Τουρκαλβανών κατέστρεψαν κυριολεκτικά την όμορφη πόλη, το κέντρο του πνεύματος και της τέχνης της εποχής.

Οι Μοσχοπολίτες, παίρνοντας ό,τι πολύτιμο μπορούσαν, σκόρπισαν άλλοι στην Αυστρία και την Ουγγαρία, που είχαν εμπορικές σχέσεις κι άλλοι στις μακεδονικές ορεινές κωμοπόλεις και κεφαλοχώρια. Δεν πήραν όμως μαζί τους μόνο χρυσάφι για να ζήσουν. Πήραν ωραίες φορητές εικόνες και ολόκληρα τέμπλα. Πήραν την πίστη και την ελπίδα τους για τη μεγάλη ώρα. Κι αυτή την ελπίδα, αυτή την πίστη, την ίδια την ψυχή της Μοσχόπολης θαρρείς πως απαντάς μπαίνοντας στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου στη Βλάστη, το ιστορικό κεφαλοχώρι της Δυτικής Μακεδονίας.

Είναι ένα αριστούργημα ξυλογλυπτικής μ' όλα τα γνωρίσματα της ελληνικής διακοσμητικής παράδοσης. Ρόδακες, κλιματίδες, γεωμετρικά σχήματα, άνθη και πουλιά σαν ταντέλα που δεν την άγγιξε χέρι πλαισιώνουν τις εικόνες και στολίζουν την είσοδο του ιερού. Εκείνο που κάνει ιδιαίτερη εντύπωση είναι οι εικόνες. 'Έχουν ένα δικό τους χαρακτήρα, που σε κάνει να σκεφθείς πως έγιναν όλες απ' τον ίδιο λαϊκό δημιουργό. 'Ετοι το θέλει κι ένας θρύλος για το τέμπλο αυτό. Το έκανε — λέει η παράδοση που ουνοδεύει το τέμπλο αυτό — ένα βοσκόπουλο που οραματίζόταν τις νύχτες κι ύστερα δούλευε τέμπλο και εικόνες. 'Όμως τούτο είναι ένα μεγαλόπρεπο έργο λαϊκής τέχνης που αξίζει να μελετηθεί από ειδικούς για την εποχή τους.

Μοσχοπολίτες και άλλοι Ηπειρώτες που έφυγαν κυνηγημένοι, ρίζωσαν κυρίως σε ορεινά χωριά και περιοχές της Μακεδονίας. Ρίζωσαν και στη Βλάστη που έδωσε πολλούς αγωνιστές και ήρωες επώνυμους και ανώνυμους στο βωμό της ελευθερίας. Το ρίζωμα αυτό αποδείχνει το πωλητήριο του τέμπλου που υπάρχει ως σήμερα στο αρχείο της Μητρόπολης Σισανίου και Σιατίστης. Σ' αυτό αναφέρεται ότι πουλήθηκε το 1769 για την «εξόφληση χρεών Μπεκαέδων της πατρίδος της Μοσχοπόλεως». 'Ετοι η παράδοση δεν έσθησε. Κράτησε την ίδια την ιστορία. Γιατί όσο και αν αφομοιώθηκαν με τους «Μπλατσιώτες» και τους Μακεδόνες άλλων περιοχών, μένουν οι ρίζες. Κι αυτές φανερώνονται μόλις αρχίσεις να ερευνάς τη σύνθεση του πληθυσμού της Βλάστης ή άλλων περιοχών της Μακεδονίας που κατέφυγαν κυνηγημένοι Ηπειρώτες με τα έθιμα, με τη δική τους λαϊκή τέχνη, με τις μνήμες τους.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Του κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΕΤΣΑ

Δασκάλου

Η αργυροχοϊκή τέχνη αναπτύχθηκε στην 'Ηπειρο και έφιασε σε μεγάλο βαθμό τελειότητας. Η φήμη των Ηπειρωτών τεχνιτών ήταν τόσο μεγάλη τον

- 180 αιώνα, ώστε, όχι μόνο να πωλούνται όλα τα έργα τους σ' ολόκληρη την Ελλάδα και τη Βαλκανική, αλλά να κατασκευάζονται κι άλλα κατά παραγγελία. Μεγαλύτερα και γνωστότερα κέντρα αργυροχοΐας ήταν: το Μέτσοβο, οι Καλαρύτες και τα Γιάννινα με τα πολλά και περίφημα εργαστήρια, όπου συνεχίζεται και σήμερα η παράδοση.

Οι πιο συνηθισμένες παραστάσεις της ηπειρώτικης αργυροχρυσοχοΐας ήταν: διάφορα σχήματα, φύλλα, άνθη, κλαδιά, ζώα, θηρία, πτηνά, δικέφαλοι αετοί, άνθρωποι σε διάφορες ασχολίες, παραστάσεις αγίων κ.ά.

Οι Ηπειρώτες αργυροχρυσοχόοι ήξεραν να κατεργάζονται πολύ καλά τα πολύτιμα μέταλλα και κατασκεύαζαν με εξαιρετική επιτυχία εκκλησιαστικά και κοσμικά είδη, όπως: επενδύσεις σκαλιστές εικόνων, σταυρών και ευαγγελίων, θυμιατήρια, καντήλια, δισκοπότηρα, κύπελλα, λειψανοθήκες, πιάτα, δίσκους, φυλαχτά, περιδέραια, πόρπες, σκουλαρίκια, βραχιόλια, δαχτυλήθρες, κουταλοπίρουνα, κορνίζες καθώς και άλλα είδη εκκλησιαστικής και κοσμικής χρήσης.

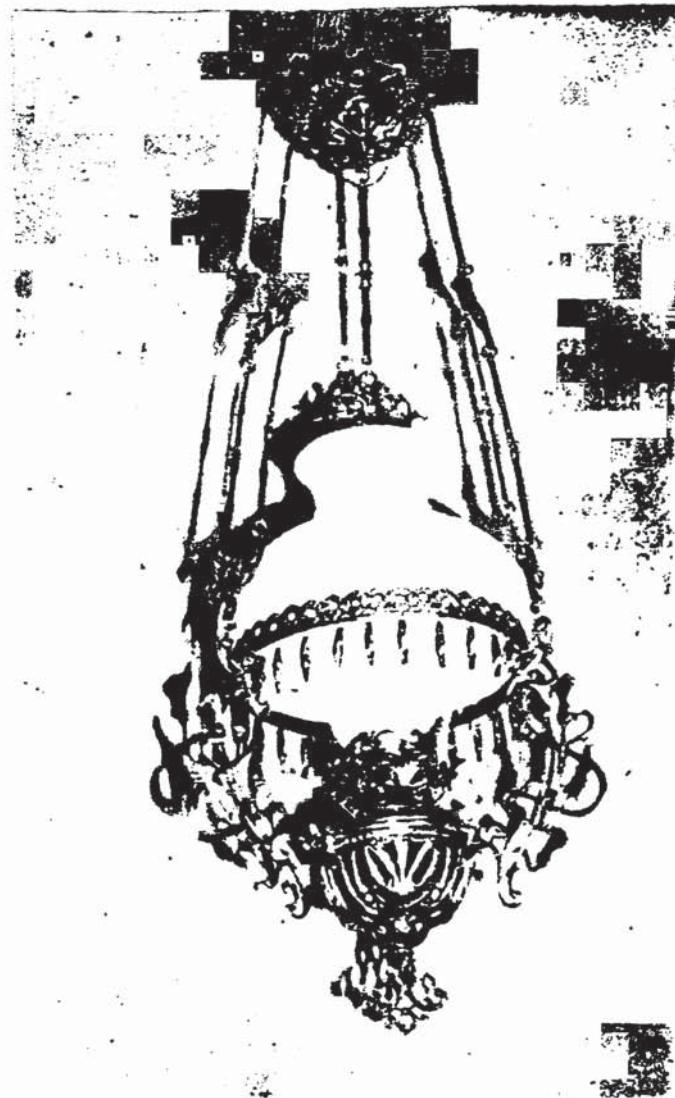
Από τα διάφορα είδη τεχνοτροπιών συχνότερα συναντάμε το «χτυπητό», δηλαδή ανάγλυφες παραστάσεις που σχηματίζονται με τα χτυπήματα μικρών καλεμιών (πιτσιουνιών) με το σφυρί πάνω στο μέταλλο, το οποίο προηγούμενα είχε γεμιστεί με πίσσα. Άλλη τεχνοτροπία ήταν το «χαρακτό», όπου στο κόσμιμα ή στο σκενός σχηματίζονται απλούστερες παραστάσεις, απ' ό,τι στο χτυπητό. Έχουμε όμως περιπτώσεις που γίνονται συνδυασμός χτυπητού - χαρακτού.

Ορισμένα είδη, όπως: σταυροί, σκουλαρίκια, καρφίτσες, πόρπες, ζώνες, σοκολατιέρες, μπιζούτιέρες, χειρολαβές κουταλιών, πιρουνιών, μαχαιριών, κατασκευάζονταν «συρματερά». Άλλα και την τεχνοτροπία του «σμάλτου» χρησιμοποιούσαν οι Ηπειρώτες τεχνίτες. Το σμάλτο χύνονταν μέσα σε διαφράγματα από σύρματα κολλημένα στο μέταλλο κι έτσι καθορίζονταν και το σχέδιο. Σ' άλλες περιπτώσεις βαθούλωναν την επιφάνεια του μετάλλου, έριχναν εκεί το σμάλτο κι έτσι δημιουργούνταν το σχέδιο. Ήσσαν αργυροχοϊκά είδη κατασκευάζονταν με μια άλλη, απλούστερη τεχνοτροπία, τα «χυτά», όπου αρχικά

φίχνονταν το μέταλλο λιωμένο μέσα σε συγκεκριμένο καλούπι και έπαιρνε την αρχική του μορφή το κόσμημα, το εξάρτημα ή το σκεύος. Ακολουθούσε η επεξεργασία για να φθάσουν στην τελική μορφή.

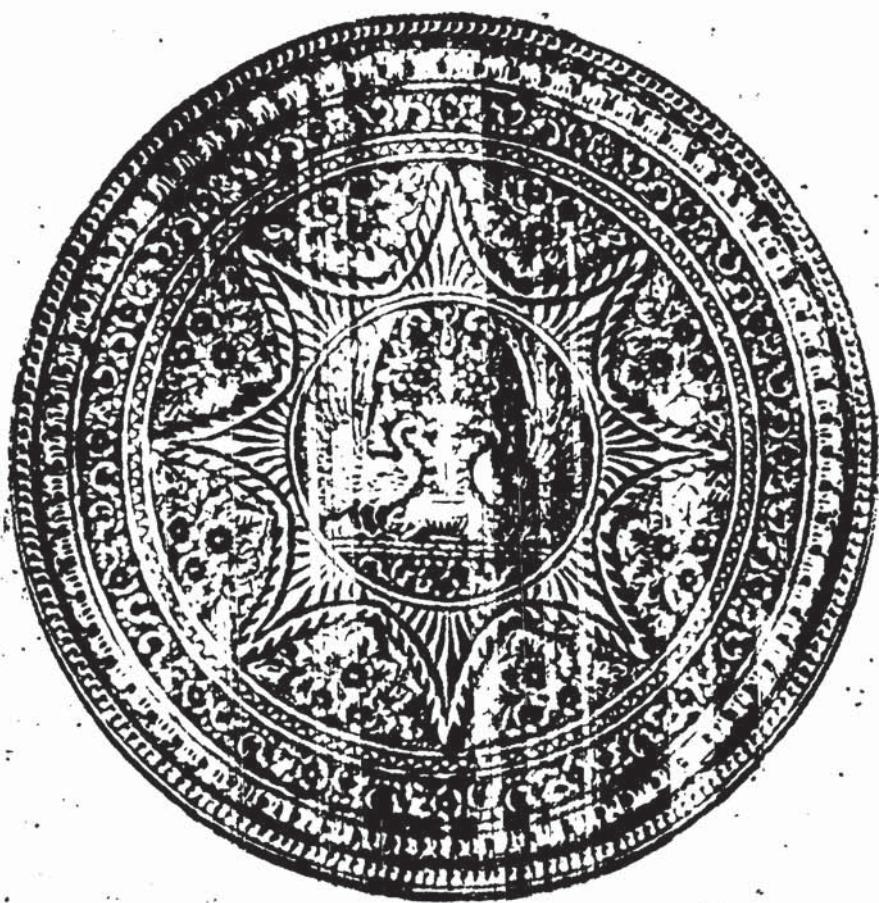
Όλες οι τεχνοτροπίες που αναφέρθηκαν παραπάνω, εφαρμόστηκαν με επιτυχία στα εργαστήρια του ηπειρωτικού χώρου κατά τα χρόνια της Τουρ-

κρατίας και έδωσαν θαυμάσια έργα. Η τουρκική παρουσία παρ' ότι ήταν μαροχρόνια, δε μπόρεσε ν' αλλάξει την τέχνη. Οι τεχνίτες δέχονταν μεν ξένες επιδράσεις, αλλά κατασκεύαζαν ασυνείδητα και πατροπαράδοτα θέματα. Πολλά θέματα προέρχονταν απ' τον εσωτερικό κόσμο των τεχνιτών και περιλάμβαναν απλές και αφηρημένες παραστάσεις. Έτσι κατόρθωναν να εξωτερικέψουν τις σκέψεις τους, τα συναισθήματά τους, την ευστροφή τους, τις προσπτικές τους και αντιπροσώπευναν το λαό μας σ' όλες του τις εκδηλώσεις, ενώ συγχρόνως τον παρουσίαζαν στην τέχνη, τον πολιτισμό και την ιστορία.

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ: Κέντρο παλιάς και μεγάλης παράδοσης στην αργυροχρυσοχοΐα

Οι ρίζες της λαϊκής τέχνης φθάνουν μέχρι την εποχή του Λεσποτάτου της Ηπείρου και από τον 14ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, αποτέλεσε βιοτεχνική απασχόληση την εποχή του Αλή Πασά, τα Γιάννινα, εξελληνιστηκαν τέλεια, επειδή συγκεντρώθηκαν εκεί πολλές ελληνικές προσωπικότητες. Ήταν γενικά το μεγάλο σχολείο της βιοτεχνικής και επαγγελματικής

μόρφωσης ολόκληρης της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τα βιοτεχνικά εργαστήρια, γεμάτα εμπορική κίνηση και ζωή τροφοδοτούσαν με τα προϊόντα τους τη Μακεδονία, τη Νότια Ελλάδα, τη Βαλκανική Χερσόνησο και πολλές ευρωπαϊκές πόλεις. Συνάμα και η γενναιοδωρία των Γιαννιωτών, χαρίζει στην πόλη σχολεία και γίνονται τα Γιάννινα, το σημαντικότερο κέντρο του νεώτερου ελληνισμού.

Ιδιαίτερο θαυμασμό μας προκαλεί η εμπορική ιδιοφυΐα των Γιαννιωτών. Οι περισσότεροι ήταν έμποροι και εμπορεύονταν σ' όλες σχεδόν τις πόλεις της Ιταλίας, Γαλλίας, Αυστρίας και Τουρκίας. Σε μια περίοδο που στα πε-

ρισπότερα μέρη της Ελλάδας και γενικότερα της Βαλκανικής Χερσονήσου επιχρωτούσε αμάθεια και στασιμότητα, τα Γιάννινα είχαν στενές εμπορικές και φιλολογικές σχέσεις μ' όλες τις παραπάνω χώρες.

Παντού υπήρχαν πρακτορεία εμπόρων Γιαννιωτών και τα Γιάννινα, χάρις στο πνεύμα και τον πολιτισμό των Γιαννιωτών, είχαν γίνει μια πόλη περισσότερο ευρωπαϊκή.

Σαν κέντρο της παλιάς και μεγάλης παράδοσης στην αργυροχρυσοχοΐα, συγκέντρωσαν τους πιο φημισμένους Ήπειρώτες αργυροχρυσοχόους. Ανάμεσά τους ο Αθανάσιος Τσιμούρης, αργυροχρυσοχόος του Αλή Πασά, ο Νικολίτσης, ο Βούλγαρης, ο Ποντίκης, ο Μπούλτσος, ο Λάκκας και οι τρεις αδελφοί Τζουμάκα. Ο γιός του ενός από τους τρεις του Δημητρίου, ο Αλέξανδρος, υπήρξε δάσκαλος της αργυροχοΐας στην τεχνική σχολή του Γεωργίου Σταύρου στα Γιάννινα, η οποία είχε προορισμό να δώσει τεχνίτες που θα έφτιαχναν έργα σαν τα παλιά τα φημισμένα.

Εκείνο που μας κάνει πολύ μεγάλη εντύπωση, είναι ο μεγάλος αριθμός αντικειμένων που κατασκευάζονταν στα Γιαννιώτικα εργαστήρια, για προσωπική χρήση (ενδυμασίες) όπως: τα κοσμήματα ανδρικών φορεσιών, τα άρματα, τα τσαπράζια, τα κιουστέκια, οι κομποθηλιές, αργυρές πόρπες, χαντζάρια, γιαταγάνια, σουγιάδες, αλυσίδες, οι γυναικείες αργυρές αρματοσιές στήθους και οι αρμάδες με φλουριά. Ξεχωριστή θέση ανάμεσα στα θέματα των παραστάσεων στα διάφορα έργα της αργυροχρυσοχοΐας, κατέχει ο δικέφαλος αετός, με ποικίλες και χαρακτηριστικές μορφές. Ο δικέφαλος αετός των βυζαντινών χρόνων με την τόσο μεγάλη σημασία του, διατηρήθηκε και την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι πολλές απεικονίσεις του, φανερώνουν πόσο στενά συνδεδεμένος είναι ο αετός με τη λαϊκή ψυχή. Είναι το εθνικό σύμβολο για τα όνειρα και τους πόθους του ελληνισμού. Η προτίμηση και αγάπη του λαού μας προς το δικέφαλο αετό ήταν τόσο μεγάλη, που για το στολισμό του στήθους και του κεφαλιού τους οι γυναίκες, προτιμούσαν νομίσματα με τον δικέφαλο αετό και πιο πολύ τα αυστριακά όπως: τα «μεντσίκια», τις «ντούμπλες», τα «τεσσάρια» που φτιάχνονταν για το σκοπό αυτό και γίνονταν μεγάλο εμπόριο στον τόπο μας.

Ο χρησιμοποιούμενος άργυρος (ασήμι) για την κατασκευή αργυροχρυσών ειδών ήταν διαφορετικής αξίας και διαφορετικών προσμίξεων. Για τα σπουδαιότερα έργα χρησιμοποιούσαν καθαρό άργυρο των 1.000° (βαθμών). Επίσης καθαρά αργυρά (ασημικά) θεωρούνταν και όσα κατασκευάζονταν με άργυρο που είχε ανάμιξη μετάλλου (ορείχαλκο και συνήθως χαλκό) πολύ λίγη, 100° ή 200° (βαθμών) επί τοις χιλίοις, τότε ο άργυρος είχε την ονομασία 900° ή 800° αντίστοιχα. Συνήθως 800 βαθμοί ήταν τα κουταλομαχαιροπήρουνα, ενώ 900° και πάνω ήταν τα κοσμήματα. Τα κατώτερα έργα είχαν

μεγαλύτερες ποσότητες προσμίξεως μετάλλου. Κατέληγε να έχει το σκεύος 6-ση αναλογία μετάλλου και αργύρου, δηλαδή ήταν 500° και το χράμα λέγονταν αγιάρι. Την ίδια ονομασία έφεραν και τα αργυροχοϊκά είδη που είχαν περιεκτικότητα σε αργυρό κατώτερη των 500°. Οι υπόλοιποι βαθμοί μέχρι τους 1.000^o συμπληρώνονταν από βαθμούς άλλων μετάλλων. Και για να ασπρίσουν τα χράματα αυτά, έριχναν αρσενικό.

Γενικά όλα τα κατώτερα αργυροχοϊκά είδη εκτός από τα συρματερά κατασκευάζονταν πάντοτε με ανάμιξη αργύρου με άλλα μέταλλα. Το γεγονός αυτό δημιούργησε σύγχυση στην ανάμιξη και συνεπώς στην ποιότητα του αργύρου.

Τελικά βρέθηκε τρόπος, για να καθοριστούν οι διαβαθμίσεις της ανάμιξης καθώς και της ποιότητας του αργύρου, πρώτα από τους Γιαννιώτες τεχνίτες. Τα σημερινά αργυροχοϊκά είδη κατασκευάζονται από αργυρό 1.000, 950, 925, 900 ή 800 βαθμών και έχουν σφραγίδα με την ιδιαίτερη ποιότητα του αργύρου (950, 925 βαθμών κλπ.).

Η αργυροχοϊκή τέχνη δεν έπαψε να υπάρχει στα Γιάννινα. Με τη βοήθεια και τη φροντίδα των παλαιών τεχνιτών και των υποδειγμάτων τους, επέζησε, προσαρμόστηκε και εξελίχτηκε σύμφωνα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής.

Τα τελευταία χρόνια έχουν καταγραφεί από τον ΕΟΜΜΕΧ 167 εργαστήρια αργυροχρυσοχοίας με 360 απασχολούμενα άτομα (το 99 τοις εκατό βρίσκεται στα Γιάννινα και τα περίχωρα), 48 εργαστήρια μεταλλοτεχνίας με 132 άτομα, 61 εργαστήρια ξυλογλυπτικής με 138 άτομα (κυρίως στο Μέτσοβο και τη Μιλιά Μετσόβου), 32 μονάδες και σχολές υφαντουργίας με 226 κορίτσια και 10 σχολές κεντητικής με 48 κορίτσια. Τέλος 27 διάφορα εργαστήρια με 55 άτομα σ' όλη την 'Ηπειρο.

Πολλά από τα έργα εκτίθενται κάθε χρόνο σε διάφορες εκθέσεις της χώρας μας αλλά και του εξωτερικού και στα δυο μουσεία στα Γιάννινα εκτίθενται παλιά έργα αργυροχρυσοχοίας.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ

**Σπύρου Μ. Μαρκόπουλου: «ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ
ΤΟΣΚΕΣΙ (ΑΧΛΑΔΕΑ) ΛΑΚΚΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ»**

Του κ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΚΙΤΣΗ

Καθαρά αγνή τοπικιστική πρόθεση παρώτρυνε τον δάσκαλο Σπύρο Μαρκόπουλο να ασχοληθή επίμονα, ψάχνοντας και ρωτώντας, για να μεταφέρη στο χαρτί μια αρκετά αξιόλογη προσπάθεια καταγραφής των τοπωνυμίων του χωριού του.

Η εργασία του αυτή αφ' ενός μεν μας φανερώνει τον ακούραστο άνθρωπο, ο οποίος παραδίνει στη νέα γενιά με βαθύ αίσθημα ευθύνης ότι βιώματα είχε κι ότι άκουσε σχετικά με την ιστορία του χωριού του, αφ' ετέρου δε μας παρουσιάζει τον εκπαιδευτικό ο οποίος καταγράφει την Παράδοση με πλήρη συναίσθηση της αποστολής του, η οποία δεν περιορίζεται στην ολιγόωρη και κουραστική διδασκαλία μιας αίθουσας.

Παρατηρώντας ότι η σύγχρονη διαστημική (όπως την ονομάζει στον πρόλογό του) εποχή μας τείνει να ισοπεδώσει τα πάντα κάτω από τον οδοστρωτήρα του τεχνοκρατικού πολιτισμού, αγωνίζεται να περισώσῃ αυτά που αποτέλεσαν κάποτε την καθάρια έκφραση του λαού μας και που σήμερα, με αρκετή δύση φιλαρέσκειας, τα ονομάζουμε «Πολιτιστική Κληρονομιά».

Τα γεγονότα, τα έργα και οι πράξεις των προγόνων, πήραν σήμερα την αρμόζουσα θέση στο μεγάλο κεφάλαιο του Πολιτισμού και η καταγραφή και παρουσίασή τους πρέπει να αποτελεί ευγενική φιλοδοξία και υποχρέωση του καθενός από μας για να τα διασώσουμε και να τά παραδώσουμε στους «επιγιγνομένους».

Λέγοντας «Παράδοση» δεν εννοούμε μόνο το φολκλορικό ξαναζωντάνεμα παλιών λαϊκών επιβιώσεων και δοξασιών, αλλά την επιστημονική μελέτη και εξακρίβωση των στοιχείων εκείνων που επί ολόκληρες χιλιετηρίδες παρέμειναν ατόφια και διατήρησαν την ομοιογένεια και τη συνέχεια της φυλής μας παρ' όλες τις μπόρες και τους κατατρεγμούς που αυτή πέρασε. «Παράδοση» είναι με λίγα λόγια οι ρίζες που κράτησαν στερεό τον δεσμό μας με το ένδοξο παρελθόν.

Απ' αυτή τη σκέψη ξεκίνησε και η προσπάθεια του συγγραφέα και πιστεύουμε ότι θα συνεχισθή με μια ιστορική εξέταση της καταγωγής των συγχωριανών του και του χρόνου εποικισμού του Τόσκεσι, γιατί αρκετά στοιχεία κατέχει σχετικά με το θέμα αυτό, που αποτελεί πρότασή μας.

Μελετώντας τη διατριβή του, διαπιστώνουμε ότι καμμιά άλλη μελέτη σχετική με το χωριό του δεν είδε το φως της δημοσιότητας παρ' όλο που και το χωριό το ίδιο αλλά και ολόκληρη η περιοχή της Λάκκας Σουλίου δεν στερήθηκε από αξιόλογους εκπαιδευτικούς ικανούς να ασχοληθούν και να γράψουν για την ιστορία της περιοχής.

Την απουσία αυτή έρχεται να αναπληρώση το βιβλίο του συμπατριώτη κ. Μαρκόπουλου, ο οποίος μετά από ένα κατατοπιστικό ιστορικό διάγραμμα προχωρεί στην παρουσίαση των τοπωνυμίων με αλφαριθμητική σειρά προσθέτοντας στο καθένα λίγα ιστορικά και δημογραφικά στοιχεία.

Δεν παραλείπει στο παράρτημα να μας δώσῃ σε φωτοτυπία το «Πρακτικό V» που είναι πληρεξούσιο για να προβούν τα μέλη του Διοικ. Συμβουλίου του Σ.Α.Α.Κ. του χωριού στις απαραίτητες ενέργειες για την εξαγορά της κοινοτικής εκτάσεως, όπως επίσης και το αντίγραφο του πωλητηρίου συμβολαίου.

Στο τέλος παρουσιάζει φωτογραφικά τις κυριώτερες από τις τοποθεσίες που περιέγραψε.

Κλείνοντας τη μικρή αυτή παρουσίαση του βιβλίου του κ. Μαρκόπουλου, ευχόμαστε να γίνη αφορμή για τη συγγραφή και άλλων μονογραφιών σχετικά με τα χωριά της Λάκκας Σουλίου, τα οποία πολλά μπορούν να μας διηγηθούν για τις περασμένες ένδοξες μέρες που γνώρισαν και για τα υψηλά ιδανικά που ένοιωσαν οι κάτοικοί τους λαμβάνοντας μέρος σ' όλους τους αγώνες του 'Εθνους.

ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Του κ. ΚΩΝΙΟΥ ΣΑΛΤΑ

Γιορτάστε σήμερα τρανήν ιστορικήν ημέρα
Γιαννιώτες που χαρήκατε το φως της λευτεριάς
κι υψώσατε στα Γιάννενα γαλάζια μας σημαία
όπως πατέρες πρόσμεναν πανάρχαιης γενιάς.

Και δώσιε όρκο πως ποτές δεν θα ξεχάστε ούλοι
θυσίες, αίματ' αδελφών που δώσανε για μας
να ζούμε υπερήφανοι κι ελεύθεροι ή δούλοι
αντάξιοι απόγονοι τρανής παλικαριάς.

Σκορπίστε δάφνες στους τάφους των ηρώων
στα Γιάννενα που ύψωσαν το λάθαρο του Πύρρου
που 'ταν Ελλήνων όνειρο πανάρχαιων αιώνων
στη χώρα της Ηπείρου.

ΑΝΑΘΕΜΑ ΣΕ ΞΕΝΙΤΕΙΑ...

ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

(Αφιέρωμα στους ξενιτεμένους Ηπειρώτες)

**Του κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ. ΕΞΑΡΧΟΥ
Σχολικού Συμβούλου Δ.Ε.**

I.

Ο λαός μας, είναι ένας λαός με βαθύ στοχασμό και δυναμική ενατένιση του κόσμου που τον περιβάλλει. Είναι ένας λαός που δε συντρίφτηκε απ' τη μιζέρια και τον ασίγαστο μόχθο.

Είναι ένας λαός που γίνεται καλλιτέχνης στον πόνο, στη δυστυχία και στη σκλαβιά.

Είναι ένας ημίθεος κι αληθινός δημιουργός που έχει κάθε δικαίωμα να διατηρηθεί, να επιζήσει και να παίξει το ρόλο του πρωταγωνιστή στο έργο των πολιτισμών του κόσμου.

Στηριγμένος στην πνευματική του ανωτερότητα και τον ψυχικό του πλούτο χειροκροτεί τη γνησιότητα, γονατίζει μπρός στην ομορφιά και σωπαίνει μπροστά στην αλήθεια.

Με το δημοτικό τραγούδι στα χείλη του γίνεται ο τραγουδοπλέχτης εμπνευστής, ο 'Ομηρος της εποχής του, που σε στιγμές ψυχικής έξαρσης και έντασης εκφράζει σε έμμετρο ρυθμό και μελωδία τη διάθεση της ψυχής του ή κάθε γεγονός που τον προκάλεσε θαυμασμό, φόβο ή κατάπληξη, μίσος ή ψυχική αγωνία.

Η πίκρα της αβάσταχτης σκλαβιάς, η αγάπη για τη ζωή, η λαχτάρα για τη λευτεριά, ο πόνος της ξενιτείας, το πικρό ποτήρι του θανάτου, ο θαυμασμός της λεβεντιάς, η αφοσίωση στον έρωτα και την αγάπη, έγιναν το ελατήριο που ώθησε την ψυχή του λαϊκού τροβαδούρου ν' αφήσει ελεύθερους τους χειμάρρους των συγκινήσεων της ψυχής του, για να σκεπάσουν τον πόνο του, να τονώσουν το ηθικό του, να ζωντανέψουν την πίστη και τις ελπίδες του και να γίνουν το παρήγορο φως του.

Το δημοτικό τραγούδι, με τον πολύφωνο λυρισμό του, γυμνό από προσποιητά στοιχεία και λογοτεχνικούς ακροβατισμούς, προσφέρει την αίσθηση της πραγματικότητας και τη γεύση της πικρόγλυκης ζωής με ειλικρίνεια, σαφή-

νεια, αφέλεια και χάρη. Εγγίζει την ψυχή μιας ανάλαφρα και της δίνει τη γαλήνη και την ησυχία ή τη συγκλονίζει με πάθος.

Την ξενιτειά το δημοτικό τραγούδι, την τραγούδησε με έντονη λυρική διάθεση μ' όλες τις πίκρες της, τα φαρμάκια της, τα πλούτη της και τους καυμούς της, τις οιμορφιές και τα ξελογιάσματά της. Την ονόμασε «αδελφή του θανάτου»...

II.

Η ξενιτειά για τον 'Ελληνα είναι μια φυγή, μια συνήθεια και ανάγκη, μια φυσική έξη, μια εθνική αποστολή.

Απ' τη μυθική εποχή ο 'Ελληνας ζητάει τη φυγή που θα τον φέρει πλούτη και δόξα.

Τα Ορφικά κι ο 'Ομηρος δεν είναι τίποτε άλλο από μια δραματική εξιστόρηση της φυγής εκείνων που ζήτησαν τον πλούτο στις πεδιάδες του Ιλίου και τις μακρινές χώρες της Κολχίδας.

Εξιστόρηση που μας δίνει ανάγλυφη την προσπάθεια του 'Ελληνα να επεκταθεί πέρα απ' τα όρια της μικρής και άγονης πατρίδας του.

Μήπως πρέπει να αναζητήσουμε, άραγε, κάποια βαθύτερη αιτία στη φυγή του 'Ελληνα ή μήτως είναι αρκετό να παραδεχτούμε ότι η φυσική αυτή ανάγκη δικαιολογείται απ' τη φύση και τη θέση του περιβάλλοντός του κι απ' την έντονη επιθυμία του να γνωρίσει ξένους τόπους, να πλουτίσει και να δοξαστεί; 'Ο, τι, όμως, κι αν τον ανάγκασε ν' αφήσει την πατρίδα του, προσωρινά ή οριστικά, μια είναι η πραγματικότητα.

Πως σ' όποια γωνιά της γης κι αν θρίσκεται, νοιώθει: ότι δεν πατά χώμα τιμημένο, τόπους χιλιοτραγουδισμένους. ότι δε ζει κάτω απ' τον ουρανό π' αντανακλά στη γη τ' απαλό γαλάζιο χρώμα, σκορπίζοντας θεία γαλήνη, κι ότι δεν τον ξυπνούν τις μεγάλες χρονιάρες μέρες γλυκόηχες και πάνες που διαλαλούν τον Χριστού το Μέγα Μήνυμα, ατόφιο, καθαρό κι' ανόθευτο, χωρίς καμιά παραλλαγή. Κι η αίσθηση αυτή του δημιουργεί ένα αίσθημα υπερηφάνειας, για την καταγωγή του και μια λαχτάρα να ξαναγυρίσει στη Γενέθλια Γη, ν' αγναντέψει τις πανώριες καλλονές της, να καταφιλήσει το ευωδιαστό χώμα της και, με σητά τ' αυτιά, ν' ακούσει τους μελωδικούς ήχους του κλαρίνου, απ' τους ηρωϊκούς σκοπούς των τραγουδιών της Ήπειρου, του Ολύμπου και της Ρούμελης.

Ζει πάντα με τη λαχτάρα της επανόδου... Κι η λαχτάρα αυτή είναι μεγάλη. Τόσο μεγάλη που ξεφεύγει απ' τα χείλη του και ταξιδεύει με τα φτερά της φαντασίας του στον μυριοαγαπημένο του τόπο, κοντά στ' αγαπημένα του πρόσωπα, παίρνοντας μαζί της την έγνοια απ' την καρδιά και την πίκρα απ' τα χείλη, για να γίνει χαρά, ελπίδα και τραγούδι...

III.

Η ξενιτειά, γι' αυτόν που τη νιώθει στα σωθικά του, είναι ένα δυσάρεστο συναίσθημα και του δημιουργεί αβάσταχτο πόνο.

Γι' αυτό ο λαϊκός τραγουδιστής αναστενάζει:

«Αράθεμά σε ξενιτειά με τα φαρμάκια πούχεις...»

Η αλλού:

«Τα έρημα τα ξένα ν' ανάψουν να καούν...»

Κι αλλού:

«Θα πάρω τον ανήφορο, ένα ανηφοράκι,
να βρω κλαδάκι φουντιωτό στην πέτρα φυτρωμένο
να κάτω να συλλογιστώ της ξενιτειάς τα γιέρτια...»

«Την ξενιτειά, την ορφανιά, την πίκρα, την αγάπη,
τα τέσσερα τα ζύγισαν, βαρύτερος είν' τα ξένα».

Το δημοτικό τραγούδι θα βρει την ευκαιρία να τραγουδήσει, με τη μεγαλύτερη λυρική διάθεση, τον μισεμό, το ζωντανό το χωρισμό και όταν δώσει έντονα τον πόνο της καρδιάς, τον ανθρώπινο ή καλύτερα τον πανθρώπινο πόνο. Όπως εδώ:

«Μη με μαλώνεις βρε πουλί και μη με παραδιώχνεις
και γω πολύ δεν κάθομαι στον τόπο το δικό σου
κι αν κάτω Μάη και Θεριστή κι όλοι τον Αλωνάρη,
κι αν πάρω κι' απ' τον Αύγουστο, τον Τριγυτή μισεύω,
κι αφήνω γειά τις όμορφες και γειά τις μαυρομάτες
κι εγώ πάγω στον τόπο μου, γυρνώ στους ιδικούς μου...»

Κι εδώ:

«Θα φύγω μάννα και ότιδώ και μη πολυλυπάσαι,
από τα ξένα όπου βρεθώ, μηρύματα σου στέλνω,
με τη δροσιά της Άροιξης, την πάχρη του Χειμώνα
και με τ' αστέρια τ' ουρανού, τα ρόδα του Μαΐου...»

Αλλά, ας παρακολουθήσουμε, με τη σειρά, τα πρόσωπα που υποφέρουν απ' την ξενιτειά, αρχίζοντας πρώτα απ' τη μάνα του ξενιτεμένου.

Αν και ο πόνος της είναι βαρύς, αν και το μητρικό της φίλτρο πλημμυρίζει από λαχτάρα και αγωνία, δεν την εμποδίζει τίποτε να ξεπροβοδίσει μ' ευχές και συμβουλές το παιδί της:

«...Παιδί μου σύρε στο καλό κι' όλοι οι άγιοι κοντά σου
και της μαρούλας σου η ευχή γα είραι φυλαχτό σου,
γα μην σε πιάνει βάσκαμα και το κακό το μάτι...»

Ενώ τον αποχαιρετά, μαζί με την ευχή της, του δίνει στερνή παραγγελιά να τη θυμάται στα ξένα:

«...Θυμήσου παιδάκι μου, κι εμέ και τα παιδιά μου
μη σε πλανέψει η ξενιτιά και μας αλημονήσεις...»

Τπάρχει όμως, στο δημοτικό τραγούδι, και η «μάνα του ξενιτεμένου» που καταριέται το παιδί της σαν φεύγει στα ξένα. Η μάνα αυτή, με την αγανάκτηση και την κατάρα της, θέλει να δείξει τον πόνο και την οργή της για το χωρισμό από υπερβολική μητρική αγάπη. Έτσι αντιδρά με την κατάρα της και στην απόφαση του γιού της που πάει στα ξένα:

«....Ολες οι μάρες τα παιδιά, όλες ευχές τους δίνουν,
και μια μάνα, κακή μάνα, το γιό της καταριέται...»

Είναι ένα συμβολικό δημοτικό τραγούδι της μητρικής αγανάκτησης και τίποτα περισσότερο.

Πολλές φορές ο φόβος της ορφανής μάνας αληθεύει, γιατί η πλανεύτρα ξενιτειά πλανεύει το γιό της και τον κάνει να τη λησμονήσει:

«...Δώδεκα χρόνια πέρασαν και δεκαπέντε μήνες
καράβια δεν τον είδανε, ναύτες δεν τόνε ξέρουν...
Πρώτο φιλί αναστέναξε, δεύτερο τον πλανεύει,
τρίτο φιλί φαρμακεόδ, τη μάρα λησμονάει...»

Μα η μάνα - καῦμένη μάνα - ποτέ δεν ξεχνά και ποτέ δεν χάνει την ελπίδα της. Τον προσμένει πάντα και τον καρτερεί να γυρίσει στο σπίτι. Όποιον συναντάει στο δρόμο της, ακόμα και τα πουλιά, τους διαβάτες και τα καράβια, ρωτάει να μάθει νέα του:

«...Διαβάτες που διαβαίνετε, διαβάτες που περνάτε,
μην είδατε το γιούλη μου, το μοναχό παιδί μου;...»

Δίπλα στον αβάσταχτο πόνο της μάνας στέκει και ο πόνος της γυναίκας ή της αγαπητικιάς του ξενιτεμένου:

«Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο
η ξενιτειά σε χαίρεται και γω χω τον καημό σου...»

Θέλοντας να δείξει πόσο μεγάλος είναι ο καῦμός της και ο πόνος της,

στα δώρα που του στέλνει θάζει και τα δάκρυά της, που μέρα νύχτα χύνει:

«Τι να σου σιείλω ξένε μου, τι να σου προβοδήσω;
μήλο να σιείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σιαφύλι ξερρογιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει.
Να σιείλω με τα δάκρυα μανιήλι μουσκεμένο;
Τα δάκρυα μου είν' καυτερά και καίνε το μανιήλι...»

Ο καῦμός γίνεται ακόμα μεγαλύτερος όταν η ξενιτειά χωρίζει νιόπαντρους ή αρραβωνιασμένους:

«Απ' όντε δεν εσμίξαμε, ψηλέ λιγνέ μου κρίνε,
δεν ανατριάνιασα να δω, είναι νιουνιάς δεν είναι;
Εμίσεψες και μ' άφησες σαν παραπομένη,
σαν εκκλησιά αλειτούργητη, σαν χώμα κουρσεμένη...»

Η ζωή της γυναίκας ή της καλής του ξενιτεμένου στο σπίτι είναι αβάσταχτη, ανυπόφορη. Η σκέψη της βρίσκεται μακρύ από την, κοντά στον αγαπημένο της. Μέρα νύχτα κλαίει την τύχη της και ζηλεύει τις άλλες γυναίκες που ευτυχούνται. Δεν υπάρχει πιο εκφραστική εικόνα της πονεμένης γυναίκας, απ' αυτή που μας παρουσιάζουν οι παρακάτω στίχοι:

«Σηκώνομαι τη χαρανγή, γιατ' ύπνο δεν ευρίσκω,
ανοίγω το παράθυρο κοιτάζω τους διαβάτες,
κοιτάζω τις γειτόνισσες και τις καλοτυχίζω
πως ταχιαρίζονται μικρά και τα γλυκούζαίνουν.
Με παίρνει το παράπονο, το παραθύρι αφήνω
και μπαίνω μέσα, κάθομαι και μαύρα δάκρυα χύνω...»

Δεν είναι μόνο η πίκρα κι' η στενοχώρια, ο καῦμός κι ο πόνος που δέρνουν τη γυναίκα του ξενιτεμένου. Είναι και η κάθε λογής στέρηση κι η ομορφιά του έρωτα, που την κάνουν μέρα με την ημέρα να χάνει την ομορφάδα της, τα κάλλη της και να λυώνει σαν το κερί, δύτικας μας λέει το τραγούδι:

«Νεραιζούλα φουντιωμένη, πούναι τ' άνθη σου,
πούν' η πρώτη σου ομορφάδα και τα κάλλη σου;»

Την απάντηση τη δίνει το ίδιο το τραγούδι:

«Όλα τα καράβια αράξαν κι' όλα φάνηκαν
κι ο λεβέντης ο δικός μου δεν εφάνηκε.
Και ποιός ξέρει σε τι κύμα δέρνει να πνιγεί...»

Η πιστή όμως της γυναίκας στον άντρα της ή της κόρης στον αρραβω-

νιαστικό της, είναι πρωτοφανής και παροιμιώδης στο δημοτικό μας τραγούδι.
'Οπως η ιστορική Πηγελόπη περίμενε τον πολυβασανισμένο Όδυσσέα να γυρίσει στο παλάτι του στην Ιθάκη, έτσι κι η γυναίκα του ξενιτεμένου περιμένει τον αγαπημένο της στη φωλιά τους. Στη μοναξιά βρίσκει το φάρμακο για τον πόνο της. Κι' η ελπίδα του γυρισμού είναι η μόνη παρηγοριά της:

«Ἐένε μον κι αν εδάκουσα κι αν βαρυαστεράζω,
τον ἀντρα χω στην ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους.
Κι ακόμα δυο τον καρτερώ, στους τρεις τον πετυχαίρω,
κι' αν δεν ερθεί κι' αν δεν φανεί, καλόγρη θα γέρω,
θα πάγω σ' ἔρημα βοννά, να στήσω μοναστήρι
και στο κελλί θα σφαλιστώ, στα μαύρα θε νά βάψω,
εκείνον να τρώγει η ξεριτειά κι εμέ τα μαύρα ράσα...»

Πολλές φορές το δημοτικό τραγούδι μιλάει και για απιστία. Βάζει τη γυναίκα σε πειρασμό και της λέει να λυπάται τον εαυτό της και την ομορφιά της που χάνεται:

«...Και δεν κλαις την ομορφιά σου κόρη όμορφη
μόρο κλαις τον ταξιδιώτη που σ' απαράτησε...»

Αλλού πάλι της λέει ξεκάθαρα πως ο αγαπημένος της τη λησμόνησε:

«Τάχα ποιάρ γερά φιλήσει τα μεσάνυχτα
τάχα ποιάρ γεν' αγκαλιάσει τα ξημερώματα...»

Μα εκείνη μένει πιστή στον όρκο της. Σέβεται και δεν «πατάει» τα στέφανά της. Τπεραστίζεται με δύναμη την τιμή της. Το τίμημα της πίστης και της προσμονής της είναι ο ξαφνικός γυρισμός του ξενιτεμένου. Είναι ο αναπάντεχος ερχομός του για να γεμίσει χαρά κι ευτυχία...

Ανάλογη σε βάσανα, πίκρες και στενοχώριες είναι και η ζωή του ξενιτεμένου:

«Ο ξένος εις την ξεριτειά πρέπει να βάρει μαύρα,
για να ταιριάζει η φορεσιά με της καρδιάς τη λαύρα...»

Φεύγοντας πρέπει ν' αποχαιρετήσει τη μάνα του και τους δικούς του:

«Σ' αφήνω γειά μανούλα μον, σ' αφήνω γειά πατέρα,
έχετε γεια αδελφάκια μον και σεις ξαδελφοπούλες,
θα φύγω θα ξενιτευτώ, θα πάω μακριά στα ξένα...»

Εδώ φαίνεται όλη η πίκρα και το παράπονό του, που αναγκάζεται ν' α-

ποχωριστεί το πατρικό του. Τπόσχεται πως θα γυρίσει γρήγορα και προσπάθει με χίλια δυο ταξίματα και δώρα να τους παρηγορήσει:

«Θα φύγω μάγα και θα οθώ...

...Θε να σου στείλω μάλαμα, θε να σου στείλω ασήμι,
θε να σου στείλω πράγματα π' ουδέ τα συλλογιέσαι...»

Για να καθησυχάσει τη μάνα του, της ορκίζεται πως δε θα τη ξεχάσει ποτέ, κάνοντάς της βαρύ όρκο:

«Κάλλιο μανούλα μου γλυκειά, κάλλιο να σκάσω πρώτα
παρά να μη σας θυμηθώ στα έρημα τα ξένα...»

Θέλει να τιην καθησυχάσει, γιατί ξέρει ποια θάναι η ζωή της, σαν αυτός θα λείπει στα ξένα. Και γι' αυτό της λέει:

«Θα κάμεις χρόνους να με δεις, καιρούς να μ' ανταμώσεις
θάρθουνε μάνα μου οι γιορτές, οι μεγαλοβδομάδες,
θα μπεις μέσα στην εκκλησιά με την καρδιά καημένη,
θα δεις τις νιές, θα δεις τους νιούς, θα δεις τα παλληλκάρια
και θα σιραφείς στη μια μεριά και θα σιραφείς στην άλλη,
θα βρεις τον τόπο μου αδειανό και στο στασίδι μου άλλον.
Θα σ' έρθει δίπλα στην καρδιά και κάψα μέσ' στα χείλια,
θα θολωθούν τα μάτια σου τηράζοντας τις σιράτες
και θα σιεγγώσει η γλώσσα σου ρωτώντας τους διαβάτες...»

Πόσο δραματική είναι, μα την αλήθεια, η ζωή της μάνας του ξενιτεμένου!

Τις πιο πολλές φορές ο ερχομός του ξενιτεμένου αποφασίζεται για την άνοιξη ή το καλοκαίρι. Κι' αυτό, για να γίνει πιο αισθητός και πιο ευχάριστος σ' ένα χαρούμενο φυσικό περιβάλλον:

«Τώρα είναι Μάης κι άνοιξη, τώρα είναι καλοκαίρι
τώρα φουντώνουν τα κλαριά κι' ανθίζουν τα λουλούδια
τώρα κι ο ξένος βούλεται στον τόπο του να πάει...»

Συνήθως ο ερχομός του αποφασίζεται για το καλοκαίρι. Για να βρεθεί στη γιορτή της Παναγιάς — Μεγάλη η Χάρη Της — να γιορτάσει, μαζί με τους δικούς του, το τρανό πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου, που η ψυχή του καρτεράει από καιρό για να λουστεί σ' ένα ξεφάντωμα κεφιού και χαράς, μακριά απ' τη λύπη και το μίσος. Να γιορτάσει κείνη τη μέρα, που η ψυχή του θα βγει απ' το λήθαργο και θα σταθεί ευλαβικός προσκυνητής στη θέα του πατρικού του. Θα καταφιλήσει το χώμα της Γενέθλιας Γης του και νοσταλ-

γός αγιάτρευτος των παιδικών του αναμνήσεων θ' αντικρύσει ξανά τα δάση και τα βουνά, τις βρύσες και τις νεφοσυνές, τα ξωκλήσια και τα εικονίσματα και θ' ανάψει ευλαβικά το κεράκι της ευγνωμοσύνης στην εικόνα της Παναγιάς, που στάθηκε γι' αυτόν μόνη παρηγοριά κι η πρώτη ουράνια ευλογία. Θα σύρει το χορό στους ήχους του κλαρίνου και του ντεφιού και θ' αντικρύσει μορφές καταδικές του, θα τις αγκαλιάσει και θα θυμηθεί μαζί τους τα χρόνια κείνα τα παλιά....

Πολλές φορές όμως τα κάλλι της ξενιτειάς παρασέρνουν τον ξενιτεμένο και ξεχνάει την πατρίδα του.

• Για να δικαιολογηθεί λέει πως είναι μαγεμένος. Πως τον μάγεψαν. Η απλοϊκή και αγνή ψυχή του, γεμάτη προλήψεις, πιστεύει στη μαγική δύναμη της ξενιτιάς. Για τούτο παραγγέλλει στη γυναίκα του που άδικα τον περιμένει:

«Θέλει καλόγρια ας γένει, θέλει ας παντρευτεί,
θέλει ρουχά ας βάψει μαύρα να γυνθεί
να μη με παντυχαίνει, μη με καριερεί...»

Και εξηγεί το γιατί:

«Μέρα με παντρέψαν εδώ στηρ Αρμενιά
και πήρα Αρμενοπούλου, μάγισσας παιδί...»

Η μάγισσα η ξενιτειά, τα μαγεύει όλα. Μαγεύει τα ποτάμια, τη θάλασσα, τα πουλιά και τον ίδιο τον ξενιτεμένο:

«...Μαγεύει και μέρα και δεν έρχομαι...»

Ζώντας κάτω απ' τα θέλγιτρα της ξενιτειάς, λέει:

«...όντας κινάω νάρθω χιόνια και βροχές
κι' όταν γυρίζω πίσω, ήλιος ξαστεριές...»

Όταν η επιθυμία της επιστροφής γίνεται θεριό ανήμερο, τότε σπάει τα δεσμά της ξενιτειάς και λίγει τα μάγια της... Τότε γυρίζει στην αγαπημένη του πατρίδα, στον ευλογημένο τόπο του, όπου όλοι τον περιμένουν με λαχτάρα και αγωνία...

Μα η θέση του ε τ ο ι μ ο θ ά ν α τ ο ν ξε ν ι τ ε μ έ ν ο ν είναι πιο τραγική. Δεν έχει κανένα κοντά του για να του αποδώσει όλα εκείνα που ζητάει η Αντιγόνη η τραγική, για να κάνει στο πτώμα του αδελφού της Πολυνίκη. Το δημοτικό τραγούδι, νοιώθοντας την ανάγκη της εκπλήρωσης όλων των ιερών καθηκόντων προς τον μελλοθάνατο ή νεκρό ξενιτεμένο, ρωτάει με τραγική αγωνία:

«Που είραι ξένε η μάνα σου και πούραι η αδελφή σου
να κλάγουντε τα γειάτα σου, να οιάσουν το κορμί σου;»

Στις τελευταίες του στιγμές θα θυμηθεί με παράπονο και πίκρα το σπίτι του και θα παρακαλέσει τα ταξιδιάρικα πουλιά να χαμηλώσουν λίγο, για να στείλει το τελευταίο μήνυμα στους δικούς του:

«...Τρία λόγια γα γράψω
τόρα γα πεις στη μάνα μου, τ' άλλο της αδελφής μου,
το τρίτο το φαρμακευό γα πεις της ποδητής μου...
Να το διαβάζει η αδελφή, γα κλαίει η πεθερά μου.
γα το διαβάζει η ποδητή, γα κλαίει ο κόσμος όλος...»

Κι' έτσι η λύπη γίνεται πιο μεγάλη κι ο πόνος πιο τραγικός και πιο αβάσταχτος. Ο θάνατος στην ξενιτειά είναι ο πιο πικρός θάνατος και φέρνει διπλή και τρίτη πίκρα...

IV.

Αγαπημένα μου αδέλφια,
Τους Έλληνες ποτέ δεν τους χώρεσε η Ελλάδα. Γι' αυτό δε χώρεσε και σας η πολυαγαπημένη μας Ήπειρος.

Στα στήθια σας πάλλεται η ανήσυχη καρδιά του πολυπλάνητου Οδυσσέα.
Εκεί που στήσατε τη νέα φωλιά σας, η σκέψη και η αγάπη μας σας συντροφεύουν.

Θαυμάζουμε τη μεγάλη αγάπη που φωλιάζει στις καρδιές σας για τη Γενέθλια Γη μας και που πάντα την εκδηλώνετε έμπρακτα σε κάθε δύσκολη στιγμή της.

Ο τιμημένος τόπος μας σας χαιρεταί και σας ευγνωμονεί. Μια είναι η ευχή μας:

«Πάντα να προκόβετε στην πατρίδα σας και πάντα να τιμάτε με τα έργα σας τον τόπο μας και να την θυμάστε...»

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Έχει τα κλειδιά της αίτια - Βαρδάρας
2. Κρατάει τα κλειδιά της αίτια - Βαρδάρας
(Για κάποιον που έχει υποστήριξη ή τα μέσα λύνει και δένει)
3. Έχει πλακτιά σακκούλα
(Είναι πλούσιος)
4. Δεγ πατάει σε σάπιους ξύλου
(Για έναν θετικό ζηθρωπό)

ΒΩΒΟΥΣΑ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Του κ. ΚΩΣΤΑ ΧΑΤΖΗ

Ιατρού

Επηρεασμένος από το αξιόλογο δημοσίευμα του φίλου και συμπατριώτη Επαμ. Βαδίλη για τους Ήπειρώτες μαστόρους και θαυμάζοντας την φωτογραφία της γέφυρας του Αώου στην Κόνιτσα του Πυρσογιαννίτη αρχιμάστορα Ζιώγα Φρόντζου, αποφάσισα να γράψω για το χωριό μου και ειδικά για την γέφυρά του.

Η γέφυρα επί του Αώου, στην μέση του χωριού μου, έχει ηλικία περίπου ...600 χρόνια και την έχει κάνει με έξοδά της μια αρχόντισσα από το Σκαμνέλι, για να συνδέσει την Ήπειρο με την Μακεδονία, η οποία φιλοξενούσε μεγάλον αριθμό εμπορευομένων συμπατριωτών μας.

Μεγάλος αριθμός μηχανικών και αρχιτεκτόνων που πέρασαν από το χωριό μου, θάυμασαν το άρτιον τόξον της, τα πολύ ανθεκτικά υλικά της για την παλιά τότε εποχή και το επιβλητικό μέγεθός της, έχοντας ίψος 30 και μήκος 50 μέτρα.

Η ιστορική αυτή γέφυρα, στάθηκε πολλές φορές, φρούριο αδιαπέδαστο, με τις πολυάριθμες επιδρομές των πολλών ληστοσυμμοριών των περασμένων αιώνων, μη μπορώντας να την περάσουν ανεμπόδιστα στην ηρωϊκή άμυνα των Βωβουσιωτών, ιδία από το φθινόπωρο ως την άνοιξη, όταν τα νερά του Αχαιού και κοσμήματα και ό,τι άλλο αξίας.

Ο ηρωϊσμός και ο αλτρουϊσμός των Βωβουσιωτών, πιστοποιήθηκε στις αρχές του προπερασμένου αιώνος, όπως γράφει ο μεγάλος ιστορικός της Ήπειρου Λαμπρίδης.

Μια μεγάλη ληστοσυμμορία από 166 Τουρκαλβανούς, με αρχηγόν τον Αλή Τσογμένην, εισέβαλε στο Σκαμνέλι και μάζεψε όλους τους κατοίκους του στην εκκλησία και στην αυλή της, ληστεύοντάς τους από χρήματα, φλουριά και κοσμήματα και ότι άλλο αξίας.

Ένας Σκαμνελιώτης διαφυγών, έτρεξε όσο μπορούσε ταχύτερα, έφτασε στην Βωβούσα, ζητώντας την βοήθεια των Βωβουσιωτών.

Ο Λαμπρίδης γράφει πολύ συναρπαστικά:

Ξεκινούν από την Βωβούσα, ο αρχιγύρος λαλά Δούπλης (λαλά βλαχιστί είναι θείος), με υπαρχηγόν τον Μπάτζιο Μπαριαχτάρη και με 4 5 α τ ο όμ ή τ ο ν σ β λ ά χ ο ν σ τρέχουν και περικυλώνουν το Σκαμνέλι. Στην άγρια μάχη, σκοτώνεται ο αρχηγός τους Αλή Τσογμένης και οι ληστές άρχι-

σαν να υποχωρούν. Οι Βωβουσιώτες κυνηγώντας τους, περικύλωσαν αυτούς έξω από το χωριό, στην θέση Βλασίνα. Σε δυο από αυτούς, τους έκοψαν τα αντιά και τους υποχρέωσαν να παραστούν στην άλλη μακάβρια τελετή: 'Εσφαξαν όλους τους άλλους και έβαλαν τα κεφάλια τους σε πασσάλους. Από τότε η θέση Βλασίνα λέγεται στα κεφάλια. Απελευθέρωσαν τους δύο με τα κομμένα αντιά και τους έστειλαν στην Αλβανία. Να τους διαβιβάσετε ότι το ίδιο θα πάθουν οι συμπατριώτες σας που θαρρούν στο Ζαγόρι για ληστείες.

Πέρασαν 70 χρόνια ώσπου να ξαναφανούν Τουρκαλβανοί στο Ζαγόρι

Το ιστορικό γεφύρι της Βωβούσας με τις απαράμιλλες ομορφιές του.

και οι Βωβουσιώτες εξόφλισαν με τον τρόπο τους το χρέος που είχαν προς την αρχόντισσα του Σκαμνελιού, η οποία πολύ παλιότερα, τους είχε κάνει με έξοδά της την αθάνατη γέφυρα.

Το χωριό μου πριν 200 χρόνια, ήταν πολύ μεγάλο, με τέσσαρες μεγάλους χωριστούς και απομεμακρυσμένους μαχαλάδες.

Είχε την άσχημη τέχη μεγάλων χωριών και μεγάλων πόλεων της εποχής εκείνης, όπως η Γράμουστα και ειδικότερα η Μοσχόπολη, που αριθμούσε 60.000 κατοίκους, με διανοούμενος και μεγαλεμπόρους, με το πρώτο τυπονταραφείο στα Βαλκάνια.

Τα χάλασαν οι Τουρκαλβανοί ληστοσυμμορίτες. Οι Βωβουσιώτες έφυγαν

προς την Ανατολική Μακεδονία. Γύρω από τις Σέρρες υπάρχουν σήμερα αρκετοί πρώην συγχωριανοί μου.

Αλλά οι περισσότεροι κατέφυγαν και δημιούργησαν αληθινό κεφαλοχώρι στην Νότιο Βουλγαρία. Μεγάλη μου και χαρούμενη έκπληξη στις πανεπιστημιακές μου σπουδές στην Ρουμανία, όπου συνήντησα συγχωριανούς μου αποίκους στην Ρουμανία από το χωριό των Βωβουσιωτών της Νοτίου Βουλγαρίας.

Τον περασμένο αιώνα ξανάκαναν την Βωβούσα και σήμερα είναι το ευπορώτερο χωριό του Ζαγορίου, χάρις στον μεγάλο δασικό της πλούτο. Είναι στα 1.000 μ. υψόμετρο, μένουν στο χωριό περίπου 50 οικογένειες και άλλες τόσες μένουν στα Γιάννινα, με σχεδόν αποκλειστική απασχόληση, δασεργάτες και ξυλέμποροι, πολλοί από αυτούς εκατομμυριούχοι. Ενώ τα άλλα χωριά ερημώνονται με την Βωβούσα συμβαίνει το αντίθετο. Γ' ρηγούν στο χωριό, να επωφεληθούν από τα μεγάλα οικονομικά προνόμια που τους παρέχει ο δασικός συνεταιρισμός.

Το καλοκαίρι του 1984, στην Αβδέλα σε έναν γάμο, συνήντησα έναν καθηγητή πανεπιστημίου της PERUGIA - Ιταλίας, γαμπρό της Αβδέλας, ο οποίος με την τόσο τραγουδιστή γλώσσα των Ιταλών, μου περιέγραψε τις τόσο πολλές ομορφιές του χωριού μου.

«Είναι το ωραιότερο χωριό που συνάντησα στην περιοχή, πλημμυρισμένο στο πράσινο, με αρχοντικά και πολλά μοντέρνα σπίτια, σε όλα με τρεχούμενο νερό και σε πολλά με μπανιέρα και θερμοσίφωνα, το κυριότερο σε ομορφιά, το ιστορικό και άρτιο αρχιτεκτονικά γεφύρι σας».

Στην φωτογραφία που στέλνω, παρουσιάζει εκτός της γέφυρας και μέρος του χωριού μου. Ας κρίνουν οι αναγνώστες αν υπερβάλλω παινεόντας το χωριό μου.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

Του κ. ΧΡΙΣΤΟΥ ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ

«Κάτι το ανάλογο με τα "Ελιμειακά" είναι και η περιοδική έκδοση "Ηπειρος" της Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης. Άλλα στο υπόψη τεύχος περιλαμβάνεται η ομιλία του ομότιμου καθηγητή του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και τέως πρύτανη Κωνσταντίνου Γκανιάτου με θέμα "Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων, το παρελθόν της Ηπείρου και η προσφορά της στο έθνος". Πρόκειται για τεράστιο σε διαστάσεις και σημασία θέμα που ο ομιλητής πετυχαίνει να το συμπιέσει στα όρια μιας διάλεκης και να προσφέρεται τώρα σαν ένα είδος ούντομης επιτομής με τον έντυπο λόγο. Κύρια χαρακτηριστικά της εργασίας αυτής είναι ο ενθουσιασμός και η επίγνωση της μεγάλης προσφοράς και της αποστολής της θαυμάσιας περιοχής της Ηπείρου στο γένος».

ΤΟ ΛΑ·Ι·ΚΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ

Της ΑΝΝΑΣ ΔΗΜ. ΠΑΠΠΑ
Δασκάλας

Μέσα στον ορεινό και γραφικό χώρο της Πίνδου, στις δυτικές υπωρείες του πανύψηλου ομώνυμου βουνού «Περιστέρι», 38 χιλιόμετρα μακριά από τα Γιάννενα και στην αριστερή όχθη του Αράχθου ποταμού, βρίσκεται το χωριό του πατέρα μου, το Μεγάλο Περιστέρι των Γιαννίνων, που η θρησκευτικότητα των κατοίκων του είναι σε υψηλό επίπεδο ακόμη και σήμερα. Τις Κυριακές και τις άλλες γιορτές, γέροι, γριές, γυναίκες, άνδρες και παιδιά παρακολουθούν τη θεία λειτουργία. Και ο μεγάλος αριθμός των εξωκκλησίων φανερώνει τη θρησκευτικότητά του. Εκεί στα εξωκκλήσια λειτουργούνται όλοι οι κάτοικοι του χωριού, τρώγουν και διασκεδάζουν στα σπίτια των συγγενών τους, γιατί κάθε συνοικισμός, που έχει το εξωκκλήσι κείνη την ημέρα γιορτάζει και παίρνει την όψη του πανηγυριού. Τούτο συμβολίζει το δεσμό τους προς την ελληνοχριστιανική παράδοση του τόπου μας. Και από αγάπη προς τη γενέθλια γη του πατέρα μου, παίρνω τη δύναμη, στηριζόμενη στις διηγήσεις των γερόντων του χωριού, να καταγράψω και το Λαϊκό Πανηγύρι της Παναγιάς. Με επισημότητα στις 8 του Σεπτέμβρη, τα Γενέθλια της Θεοτόκου, ψηλά στο βουνό, 1½ ώρα μακριά από το χωριό, όπου ανιστόρητη ήταν η μεγαλοπρέπεια σ' εκείνο το περιβάλλον, όλο το χωριό κάθε τέτοια μέρα γιόρταζε στο εκκλησάκι της «Παναγιάς».

Ανάστατο ήταν κάθε σπίτι. Κι όλοι καλοντυμένοι πρωΐ πρωΐ τραβούσαν τον ανηφορικό δρόμο, για να ανάψουν το κερί, να φιλήσουν την εικόνα της Παναγιάς και να γιορτάσουν εκεί για Χάρη της.

Οι Περιστεριώτισσες έβγαζαν τότε από τα σεντούκια τους, τους κεντητούς τροβάδες και τους κρεμούσαν επιδεικτικά στα ζώα, γεμάτους απ' ό.τι χρειάζονταν στο πανηγύρι.

Κι έβλεπες γυναίκες, που φορούσαν περήφανα την παλιά Περιστεριώτικη αρχοντική φορεσιά, γριές ασπρομάλλες με τις ντόπιες φορεσιές τους, γέρους καβάλα στα μουλάρια που ήταν γιορταστικά στολισμένα, τα παιδόπουλα του χωριού, άκακα πλάσματα, να τρέκουν

ακούραστα μπροστά από τους γεροδεμένους και ηλικιωμένους άνδρες του χωριού, γελαστά και χαρούμενα, και ανάμεσα και δώ και εκεί μέσα σ' αυτήν την κομοσυρροή οι λυγερόκορμες κι αφράτες κοπέλες του χωριού! .

Σ' αυτή τη γιορτή έπαιρναν μέρος και τα χωριά Μικρό Περιστέρι, Ανθοχώρι, Χαλίκι, όλοι αδελφωμένοι τότε χαίρονταν για τη γιορτή της Παναγιάς τους.

Φθάνοντας στην Παναγιά, το κάθε χωριό έπιανε ξεχωριστά μέρος, που το είχαν ανέκαθεν σα δικό τους μέρος. Έστρωναν κάτω ντόπιες μάλλινες στρωσιές κι επάνω έβαζαν τα πράγματά τους. Άμα ξεκουράζονταν λίγο, ο καθένας τραβούσε για το εκκλησάκι, να προσκυνήσει ευλαβικά και να λειτουργηθεί. Κι όταν τελείωνε η λειτουργία, έβλεπες από όλες τις μεριές σφαχτά στη σούθλα, κοκορέτσια στη θρακιά και την κάθε οικογένεια να ετοιμάζει το γιορτινό της τραπέζι.

Οι δ' αμπελάδες Περιστεριώτες την ημέρα αυτή, έκοβαν σταφύλια από τ' αμπέλι τους και σε ένα καλαθάκι τα πήγαιναν στην Παναγιά και μετά τη λειτουργία τα μοίραζαν για το καλό. Ακόμη ο αρχιτσέλιγκας του χωριού έσφαζε το πιο παχύ κριάρι και το μοίραζε σε ορισμένες φτωχές οικογένειες του χωριού, γιατί το είχαν σαν αμαρτία τέτοια μέρα, χωριανός να μη φάει κρέας ψητό και ήταν και για το καλό των γιδοπροβάτων, για να του xιλιάσουν (να γίνουν xίλια) του τσέλιγκα.

Έτρωγαν όλοι μαζί σαν μια παρέα, σαν μια μεγάλη οικογένεια, καθιομένοι σταυροπόδι, πάνω στις στρωμένες κάτω μάλλινες στρωσιές. Στη μέση έβαζαν την οικογένεια του παπά, του προέδρου του χωριού κι οι άλλες οικογένειες δεξιά κι αριστερά κι ολόγυρα.

Οι ευχές, όταν το παγούρι με το ντόπιο τοίπουρο έκανε το γύρο από στόμα σε στόμα σ' όλους τους άντρες, έδιναν κι έπαιρναν: «Χόν'ς πολλούς, ό,τι επιθυμείτε χωριανοί», «Καλή ιερωσύνη, αφέντη», «Η Παναγιά μας βοηθός».

Ο καθένας που ευχόταν, αηκωνόταν όρθιος και κοίταζε προς όλους, δεξιά του και αριστερά του. Αντεύχονταν μ' ένα στόμα (δηλαδή ο αρχηγός κάθε οικογένειας): «'Ο,τι επιθυμείτε, Κώστα μ' (ή Θανάσ' μ')», «Η Παναγιά μαζί σ'».

Ο παπάς (ιερέας) άρχιζε πρώτος το φαγητό, πάντα ύστερα από ειδική ευχή. Μετά το γεύμα, άρχιζαν οι διασκεδάσεις κι οι χοροί, που κρατούσαν ως το ηλιοβασίλεμα. Παντού ακούγονταν ευχές, γέλια, φωνές, σφυρίγματα, τραγούδια, βιολιά. Πρώτος στο χορό έμπαινε ο πρόεδρος του χωριού. Ακολουθούσαν ο δάσκαλος, οι επίτροποι της εκκλησίας κι οι γεροντότεροι ανάλογα με την ηλικία τους. Ο χορός ήταν πάντα διπλός. Ο εξωτερικός κύκλος των αντρών κι ο εσωτερικός των

γυναικών. Μα και τα τραγούδια που χόρευαν ήταν τέτοια που ταίριαζαν και για τους δυο κύκλους. 'Όπως ο «Βλάχικος χορός», η «Βίργινάδα», η «Κεντημένη σου ποδιά μωρό' Βλάχα», ο «Μενούσης» κλπ. 'Οταν ήταν βιολιά συνήθως δέν κερνούσε ο χορευτής, αλλά οι δικοί του και οι φίλοι του.

'Ηταν το πανηγύρι αυτό, μια ευκαιρία να εκδηλώσει τη συμπάθειά του ο ένας προς τον άλλον. Δεν γίνεται, έλεγαν, «χαρά κουτσουρεμένη». Και με ευχαρίστηση και ολοπρόθυμη διάθεση οι ήνων τα μίση τους και στη θέση τους έμπαινε η χριστιανική και κοινωνική αγάπη. «Πάντα τέτοια να'χουμε», έλεγαν καθώς μπουκώνανε το στόμα τους με καλοψημένο κρέας και πίνανε από τη γιορτή πλόσκα με το γλυκόπιοτο, μυρωδάτο, νόστιμο, περίφημο ντόπιο κρασί.

'Ανοιγαν έτοι, με το πανηγύρι της Παναγιάς, οι δροσοστάλαχτες θρύσσες της χαράς κι αγάπης και ξεχνούσαν το κατάξερο περιβόλι της οικληρής χωριάτικης ζωής. Κι ευχαριστιόταν κανένας βλέποντας τότε την αντίθεση ανάμεσα στη συγκρατημένη και σεμνή χαρά των κοριτιών και την πεταχτή χαρά των παλικαριών.

Κι όταν ο ήλιος άρχιζε να γέρνει προς τη δύση του, ξεκινούσαν να γυρίσουν στο χωριό. Τώρα στο γυρισμό τους ήταν η μεγαλοπρέπεια και το επιβλητικό μεγαλείο της φύσης, που απλωνόταν μπροστά τους. Από την κορυφή του βουνού «Πυργίτσα» του χωριού, καθώς κατηφόριζαν, ξεχώριζαν πέρα στο βάθος τα όμορφα «Ζαγοροχώρια», ο ορμητικός 'Αραχθος, τα γύρω χωριά Δερμάτι, Πέτρα, Χρυσοβίτσα, Μικρή Γότιστα και προπάντων οι δέκα γραφικοί συνοικισμοί του χωριού τους, όλα αυτά ντυμένα στην πορφύρα του ήλιου, που βασίλευε. Κι ήταν ακόμα κι οι ομάδες των νέων και αντρών, που συνέχιζαν στον κουραστικό κατήφορο τα τραγούδια τους.

Κι όταν έφταναν στο χωριό, ο χωρισμός σε μπουλούκια γινόταν πάλι με ευχές. «Και του χρόνου...». «Πάντα τέτοια...». «Η Παναγιά μαζί μας».

Στο πανηγύρι αυτό, ήταν ολοζώντανος ο παλιός εκείνος όμορφος καιρός, αποτυπωμένος στο λαϊκό τους τραγούδι και χορό, και ολοφάνερη η νοοτροπία τους, ή ζωή τους, τα ήθη κι έθιμα, οι συνήθειές τους και η ποιότητά τους.

Τέτοια λαϊκά πανηγύρια, μας φανερώνουν τη μεγάλη μας κληρονομιά και τη φυσιογνωμία της παράδοσής μας, που μας κράτησε δρθίους σε δύσκολες εθνικές ώρες.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΘΕΣ(ΝΙΚΗΣ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΡΟΥΨΙΩΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

- ▶ Ο Σύνδεσμος Ρουψιωτών ανέθεσε την κατασκευή και τοποθέτηση νιπτήρων και λεκανών και ηλεκτροφωτισμού των κοινοτικών W.C. της Ρουψιάς.
- ▶ Επίσης, ο Σύνδεσμος διέθεσε στην Ηπειρωτική Εστία δραχμές 3.000 για ενίσχυση σε δυο γεροντικές οικογένειες πυροπαθών της περιοχής Κόνιτσας.
- ▶ Δόθηκε στην αίθουσα της Ηπειρωτικής Εστίας με πολλή επιτυχία και μεγάλη συμμετοχή μελών και φίλων, το καθιερωμένο τούρι των γυναικών.

★

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΩΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ (ΠΡΩΗΝ ΛΑΧ/ΣΤΡΟΥ) Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ – ΕΔΡΑ ΘΕΣ(ΝΙΚΗ

Το Δ.Σ. της Αδελφότητος τον Σεπτέμβριο μήνα του 1985 αγόρασε 350 σάκκους τσιμέντια, για την οδόστρωση του χωριού, αξίας 100.000 δραχ. Επίσης τον Νοέμβριο μήνα το Δ.Σ. ενέκρινε, και έδωσε 2.000 δρχ. σε δύο πυροπαθόντες γέροντες του χωριού Πυρσόγιαννη.

★

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΘΕΣΠΡΩΤΩΝ ΘΕΣ(ΝΙΚΗΣ «ΤΟ ΣΟΥΛΙ»

1. Έγινε Πανθεσπρωτική συγκέντρωση των Θεσπρωτών Βόρειας Ελλάδας (Σεπτέμβρη).
2. Στάλθηκαν ευχετήριες κάρτες στα μέλη του συλλόγου για τον καινούργιο χρόνο 1986.
3. Έγινε το πατροπαράδοτο κόψιμο της πίτας του συλλόγου που συνοδεύτηκε από θεοπρωτικό γλέντι.
4. Δόθηκε διάλεξη από τον κ. Λώλο Αναστάσιο, καθηγητή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, με θέμα: «Θεσπρωτία».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η μεγαλύτερη εκδήλωση όλης της χρονιάς ήταν η δεύτερη εκδρομή - προσκύνημα στην Ήπειρο, η οποία έγινε από τις 12-19 Ιουλίου 1985.

Το τμήμα Νέων στις 12)7, ξεκινώντας από τη Θεσσαλονίκη, έφτιασε στη Ζίτσα, όπου και διανυκτέρευσε.

Την επομένη επισκέφθηκε την Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων, όπου συζήτησε με τον πρωτοσύγκελλο και πρόσφερε τον Ιο τόμο του περιοδικού «ΗΠΕΙΡΟΣ» για τον μητροπολίτη Ιωαννίνων κ.κ. Θεόκλητο.

Μετά από δύο διανυκτερεύσεις στα Γιάννενα, στο ξενοδοχείο «ΔΙΩΝΗ», η αποστολή κατέλυσε στην Μαθητική Εστία Δολιανών.

Κατά τη διάρκεια της οκταήμερης αυτής εκδρομής, η Νεολαία είχε επαφές με τοπικούς παράγοντες και πραγματοποίησε εκδηλώσεις στην κοινότητα Νεοχωρίου και την κοινότητα Βήσσανης.

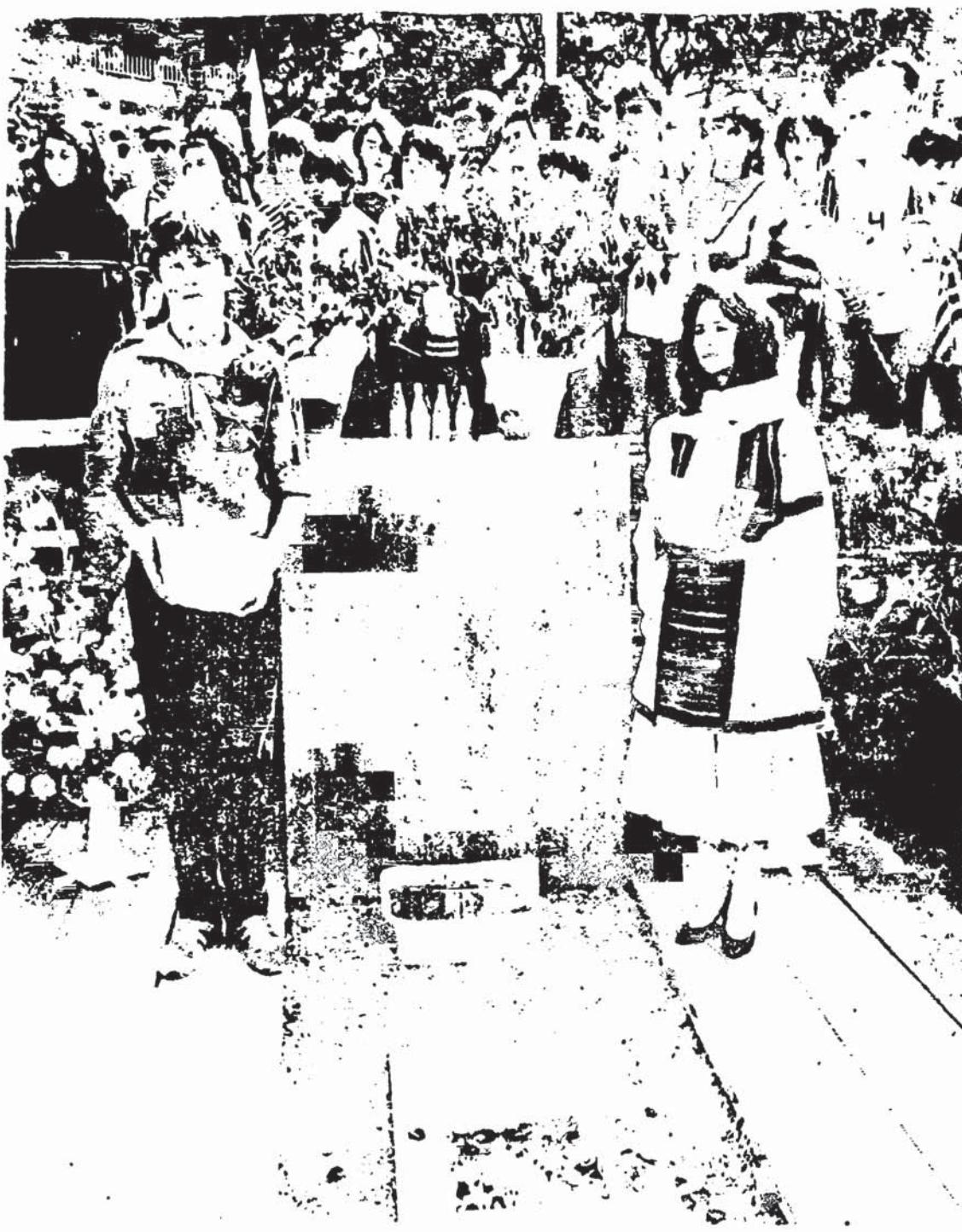
Η αποστολή επισκέφθηκε το φυλάκιο της Κακαβιάς, το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης, το Σπήλαιο των Ιωαννίνων.

Πρόσφερε βιβλία στην κοινότητα της Ζίτσας, την κοινότητα Νεοχωρίου, το φυλάκιο της Κακαβιάς, στο Μορφωτικό Σύλλογο Δολιανών και στην Μαθητική Εστία Δολιανών.

Όλοι όσοι συμμετείχαν στην εκδρομή ευχαριστούν δημοσίως για την αγνή πατριωτική φιλοξενία, που πρόσφεραν στην αποστολή, τους παρακάτω: Τον κ. πρόεδρο και το κοινωνικό συμβούλιο της κοινότητας Νεοχωρίου. Τον κ. Κώστα Χρήστου, διευθυντή του ξενοδοχείου «ΔΙΩΝΗ». Τον κ. Σπύρο Ζδράβο και όλους τους υπαλλήλους της Μαθητικής Εστίας Δολιανών. Τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο Βήσσανης.

Στην εκδρομή πήραν μέρος οι: Γιάννης Πρίντζης, Βασίλης Γκέλης, Νανά Τοτοκώτση (αρχιγοί), Βασίλης Ευαγγέλου, Κώστας Νίνης, Κώστας Κίτσος, Κώστας Βασιλικάρης, Νίκος Ζέρβας, Γιώργος Μιότσαρης, Ηάνος Οεοδώρου, Χάρης Ηαπακώστας, Κώστας Χανιζάρας, Τάκης Ζέρβας, Σιαύρος Τσιμπραηλίδης, Ανθή Πρίντζη, Μάχη Γεωργίου, Μαίρη Τζήμα, Νόπη Καρόγλου, Βάσω Κιτσώνα, Δόμνα Τσακίρδου, Έλενα Λαβίδα, Νίνα Σιεργίου, Έφη Νιαλαούτη, Εύη Κου-

Στιγμιότυπο από τις εκδηλώσεις για την τοποθέτηση του θεμελίου λίθου στο άγαλμα του Εθνικού ήρωα Ελλάδας - Πολωνίας Ιβάνωφ.

οκουλή, Λίτσα Ριοιάνη, Αγγέλα Βεζύρη, Ντίνα Αθραμίδου, Μαρία Ριοιάνη, Φωτεινή Λυκιοά, Ηόπη Φιλιππίδου.

● Τον μήνα Σεπτέμβριο, αντιπροσωπεία Νεολαίας της Η.Ε.Θ. συμμετείχε οις εκδηλώσεις για την τοποθέτηση του θεμελίου λίθου στο άγαλμα του εθνικού ήρωα Ελλάδας - Πολωνίας Ιβάνωφ.

Τα μέλη του παιδικού χορευτικού με τις δασκάλες των χορευτικών της Ηπειρωτικής Εστίας στην συνεστίαση των μελών του Συλλόγου, η οποία έγινε τον Νοέμβριο.

- Τον ίδιο μήνα, τα χορευτικά συγκροτήματα εμφανίστηκαν στη γιορτή του Συλλόγου Αρτινών Θεσσαλονίκης για τα πέντε χρόνια από την ίδρυση του συλλόγου, στο κέντρο «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΙΑ», και στην εκδήλωση του Πολιτιστικού Συλλόγου Αγίου Παύλου Θεσσαλονίκης «Ραντεβού με την παράδοση».
- Το τμήμα παρελάσεως εκπροσώπησε επάξια την 'Ηπειρο στη μεγάλη στρατιωτική παρέλαση για τον εορτασμό της 28ης Οκτωβρίου.
- Στις αρχές Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε η πρώτη βραδιά γνωριμίας παλιών και νέων μελών της Νεολαίας. Σε μια φιλική ατμόσφαιρα στην αίθουσα της Ηπειρωτικής Εστίας, τα Ηπειρωτόπουλα συζήτησαν, χόρεψαν και αντάλλαξαν σκέψεις και απόψεις για τη σωστότερη λειτουργία του τμήματος.
- Στην επέτειο της Απελευθερώσεως της Κορυτσάς, όμιλος από αγόρια και κορίτσια με τοπικές ενδυμασίες της Ηπείρου, πλαισίωσε τις εκδηλώσεις, που είχε προγραμματίσει η Η.Ε. για τον εορτασμό της.
- Τον μήνα Δεκέμβριο, τα μέλη της Νεολαίας Βασίλης Ευαγγέλου, Πάνος Θεοδώρου, Νανά Τοτοκώτοη, σε συνεργασία με τον Έφορο Νεολαίας κ. Βασίλη Γκέλη, ανέλαβαν εργασία για το βάψιμο της αί-

θουνας της Ηπειρωτικής Εστίας. Η δαπάνη των χρωμάτων καλύφτηκε από το μέλος της Νεολαίας Ανθή Πρίντζη.

- Στην τιμητική βραδιά που οργάνωσε η Ηπειρωτική Εστία για παλαιά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του σωματείου, το χορευτικό συγκρότημα της Η.Ε.Θ. παρουσίασε χορούς της Ηπείρου ως ένδειξη ευχαριστιών για την προσφορά των τιμηθέντων Ηπειρωτών.
- Οι εκδηλώσεις του εξαμήνου έκλεισαν με την εμφάνιση του παιδικού χορευτικού συγκροτήματος οπην πρώτη συνεστίαση των μελών της Ηπειρωτικής Εστίας Θεοσαλονίκης.

«Ραγισμένη στάμνα είναι η ζωή που δεν γεμίζει»

Του κ. ΚΩΝΤΙΝΟΥ ΝΙΚΟΛΑΡΑ

Η αυγή απλώνει γύρω της τα ροδοδάχτυλά της
κι η μέρα πια ξεπρόβαλε με τα χρυσά της κάλλη
φωτίζοντας περίλαμπρα τα μαλλιοκούβαρά της
που τρέχουνε εδώ κι εκεί μ' ανασασμό στην πάλη.

Γλυκειά η ζωή, χαρά η ζωή, χαρά το φως που λάμπει
δώθε γελάει το πράσινο και το γαλάζιο αοτράφτει.
Κι είναι σαν δράμα στο φως οι ανθισμένοι κάμποι
σαν θάλασσες που καρτερούν το πέρασμα του ναύτη.

Είναι και ψεύτικη η ζωή γκρεμίστρα και απατηλή
στο πέρασμά της μύρια συντρίμμια γύρω της σκορπεί.
Σβήνει δνειρά, χάνει ελπίδες, ρίχνει στη λήθη τη ματαιότητα
αλλά στην κάθε της στροφή φέρνει ολοζώντανη τη σκληρή πραγματι-
[κότητα

Ο κόσμος πάντ' αγκομαχά στην πρόσοκαιρ' αυτή σφαίρα
σε φοβερό μαρτύριο αιώνια θε να σφύζει...
γυρεύοντας παντοτινά να σπαρταρά στο πνεύμα.
Μια ραγισμένη στάμνα είναι η ζωή που δεν γεμίζει.

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

- Τιμπτική εκδήλωση και απονομή διπλώματος στον ποιητή Γεώργιο Βαφόπουλο στις 16 - 10 - 1985 με ομιλήτρια την κ. Ελευθερία Παπαδάκη και θέμα: «Η Ζωή και ο Θάνατος στην ποίηση του Βαφόπουλου».
- Οικονομική ενίσχυση 5.000 δραχμών σε πυροπαθή οικογένεια Πυρσόγιαννης Κόνιτσας.
- Έκθεση Ζωγραφικής Κων. Σάλτα.
- Συνεστίαση μελών 30 - 11 - 85.
- Εκδήλωση για την απελευθέρωση της Κορυτσάς 24 - 11 - 85.

★ Στις 9.12.1985 το Διοικητικό Συμβούλιο της Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης δεξιάθηκε και τίμησε μέλη της που διετέλεσαν σύμβουλοι στα Διοικητικά της Συμβούλια από 1940 μέχρι το 1985. Σε μια απλή, σοβαρή, επίσημη και αντάξια του σκοπού της εκδήλωση, που έγινε στην ιδιόκτητη στέγη της με την παρουσία πολλών Ηπειρωτών της Θεσσαλονίκης, τιμήθηκαν αλφαριθμητικά οι: Κωνσταντίνος Αλεξίου, Γεώργιος Βαλαούρης, Θεοφάνης Βλάχος, Κωνσταντίνος Γκανιάτσας, Αντώνιος Καμάρας, Αντώνιος Κουνάθος, Νικόλαος Κοτρότσος, Νικόλαος Μπετζούνης, Ευάγγελος Τίλλης, Σωκράτης Τσικάρας. Φωκίων Τζούρδας, Θεόκριτος Τότσκας, Δημήτριος Τσεμελέγκος και Μιχαήλ Φούντος.

★ Στην αρχή της εκδήλωσης ο Αντιπρόεδρος του Δ.Σ. Επαμεινώνδας Βαδίλης αναφέρθηκε με λίγα λόγια στην προσφορά και δραστηριότητα κάθε τιμωμένου και είπε:

«Ο κ. Κ. Αλεξίου, αξιωματικός ε.α., πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες, διατελέσας για πολλά χρόνια Ταμίας της Εστίας και είναι εκείνος που επηρέασε αποτελεσματικά τον αείμνηστο συμπατριώτη μας Υπουργό Βορείου Ελλάδος Λεωνίδα Σπαή, για την χορήγηση στην Εστία του πρώτου οικοπέδου στην τότε οδό Πολωνίας και νυν Αλεξ. Σβώλου.

»Ο κ. Γεώργιος Βαλαούρης, έμπορος, πρόσφερε τις πολύτιμες υπη-

Στιγμιότυπα από τις τιμητικές διακρίσεις.

ρεοίες του, διατελέοας για πολλά χρόνια σύμβουλος και βοήθηος οικονομικά την Εστία, είναι δε από πολλά χρόνια Πρόεδρος της Επιτροπής Βορειοηπειρωτικού Αγώνος Βορείου Ελλάδος.

»Ο κ. Θεοφάνης Βλάχος, έμπορος, διετέλεσε για πολλά χρόνια ούμβουλος και από πολλές θέσεις και κυρίως τα τελευταία χρόνια από τη θέση του Γενικού Γραμματέα πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες και βοήθηος αποτελεσματικά την ανοικοδόμηση του σημερινού κτιρίου της Εστίας,

»Ο καθηγητής και τ. Πρύτανις του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Κωνσταντίνος Γκανιάτος, διετέλεσε σύμβουλος και πρόσφερε τις υπηρεσίες του στα πρώτα χρόνια από την ίδρυση της Εστίας και στην περίοδο της Κατοχής οαν μέλος της Επιτροπής Βοηθείας των κρατουμένων Ηπειρωτών πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στους συμπατρίωτες μας, συμπαραστάθηκε δε και βοήθησε πάντοτε δύσι μπορούσε τους Ηπειρώτες φοιτητές.

»Ο κ. Αντώνιος Καμάρας, καπνέμπορος, πρόσφερε κατά περιόδους σαν ούμβουλος τις πολύτιμες υπηρεσίες του και βοήθησε οικονομικά την Εστία.

»Ο κ. Αντώνιος Κουνάθος, επίτιμος Γυμνασιάρχης, διετέλεσε Γεν. Γραμματέας οτη δύσκολη περίοδο για την Ηπειρωτική Εστία της ανοικοδόμησης των κτιριακών της εγκαταστάσεων, την οποία βοήθησε αποτελεσματικά.

»Ο κ. Νικόλαος Κοτρότσος, είναι από τα ιδρυτικά μέλη της Εστίας μας, διετέλεσε για πολλά χρόνια ούμβουλος και πρόσφερε τις πολύτιμες υπηρεσίες του, τις οποίες και μέχρι σήμερα συνεχίζει να προσφέρει ως μέλος της Εξελεγκτικής Επιτροπής.

»Ο κ. Νικόλαος Μπετζούνης, δικηγόρος, από φοιτητής ακόμη άρχιοε να προσφέρει τις υπηρεσίες του ως μέλος της νεολαίας. Διετέλεσε για πολλές περιόδους Αντιπρόεδρος και πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες, αγωνίσθηκε δε ανιδιοτελώς για να καλύψει νομικά το θέμα της ολοκλήρωσης του οικοπέδου, στην περίοδο της ανοικοδόμησης των νέων κτηριακών εγκαταστάσεων της Εστίας.

»Ο κ. Ευάγγελος Τίλλης, αρτοποιός, πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες γιατί διετέλεσε για πολλά χρόνια Έφορος Ψυχαγωγίας και σαν δάσκαλος των παραδοσιακών ηπειρωτικών χορών έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία των κατά καιρούς χορευτικών συγκροτημάτων της Εστίας.

»Ο κ. Σωκράτης Τσικάρας, αρτοποιός, από τη θέση του Αντιπρο-

έδρου και από άλλες θέσεις πρόσφερε τις πολύτιμες υπηρεοίες του και αυτός με όλες τις δυνάμεις του.

»Ο κ. Φωκίων Τζούρδας, τ. Διευθυνιής Ταμιείου Προνοίας Δικηγόρων, διετέλεσε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου επί πολλά χρόνια και βοήθησε αποτελεσματικά στην οργάνωση λαχειοφόρου αγοράς, οι λόροι της οποίας διετέθησαν για την αγορά του πρώτου κτιρίου της Εστίας,

»Ο κ. Θεόκριτος Τότοκας, έμπορος, πρόσφερε πολύτιμες υπηρεοίες ως σύμβουλος επί πολλά χρόνια και ειδικά ως Ταμίας στην περίοδο της ανοικοδόμησης των νέων κτιριακών εγκαταστάσεων της Εστίας, καταβάλλοντας άοκνες προσπάθειες για τη σιήριξη των οικονομικών της Εστίας στη δύσκολη αυτή περίοδο.

»Ο κ. Δημήτριος Τοελεμέγκος, δικηγόρος, είναι από τα ιδρυτικά στελέχη της Ηπειρωτικής Εστίας. Πρόσφερε πολύτιμες υπηρεοίες και κυρίως από τη θέση του Γενικού Γραμματέα βοήθησε αποτελεσματικά στη σύνταξη καταστατικού της Ηπειρωτικής Εστίας, που ισχύει μέχρι και σήμερα.

»Ο κ. Μιχαήλ Φούντος, έμπορος, διετέλεσε επί πολλά χρόνια σύμβουλος και πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες ως Έφορος Νεολαίας.

»Η Ηπειρωτική Εστία Θεσσαλονίκης τους ευχαριστεί όλους».

★ Στη συνέχεια ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου κ. Γαβρήλ Μιχαήλ επέδωκε στους τιμωμένους τα τιμητικά διπλώματα, που με καταφανή συγκίνηση έπαιρναν από τα χέρια του, χειροκροτούμενοι ζωηρά από τους παρισταμένους συμπατριώτες τους.

Ευχαρίστησαν την Ηπειρωτική Εστία Θεσσαλονίκης οι τιμηθέντες Κωνσταντίνος Αλεξίου, Θεοφάνης Βλάχος και Νικόλαος Μπετζούνης.

Μπροστά στους τιμηθέντες το χορευτικό ουγκρότημα της Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης με Ηπειρωτικές στολές χόρεψε διάφορους Ηπειρωτικούς χορούς και έδωσε χαρούμενη νότα στην ωραία αυτή εκδήλωση.

ST REGIS

**“SAINT RHTZIS ELLAS” ΑΒΕΕ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΧΑΡΤΟΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ ΥΨΗΛΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΕΞΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΙΣ
ΧΑΡΤΟΣΥΣΚΕΥΑΣΙΕΣ**

Το σιδηρευμένο επίτεκτο των τεχνικών μας
μελετά.

Το προϊόν σας

- Τον μηχανισμό παραγωγής του
- Τη διάρκεια και τις συνθήκες αποθήκευ-
σεώς του
- Το μέσον και το χρόνο μεταφοράς του
- Τον τρόπο εμπορίας του

Ετοι σας εξασφαλίζει την πλέον κατάλληλη
ασφαλή και άψογη συσκευασία για την διακί-
μπση και διάθεση των προϊόντων σας.

ΧΑΡΤΟΣΑΚΚΟΙ: Τσιμέντων - Μεταλλευτικών

- Αγρικών - Πετροχημικών - Γεωργικών
- Φύρματών - Λιπασμάτων - Ζωοτροφών
- Αλεύρων - Ζακχαρεώς

Η SAINT RHTZIS είναι στη διαθεσή σας για τη
λίμπη καθε προβλήματος συσκευασίας σας.

ST REGIS

ΒΙΟΜ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΒΙ.Π.Θ (ΣΙΝΔΟΣ) Τ.Θ. 1081 ΤΗΛ. (031) 298.231-3
ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ ΠΕΛΑΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 18 ΚΑΛΛΙΘΕΑ ΤΗΛ. (01) 9584 286-8

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑΙ - ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ

ΥΦΑΣΜΑΤΩΝ - ΔΑΝΤΕΛΛΩΝ - ΚΕΝΤΗΜΑΤΩΝ

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ 10 & ΦΡΑΓΚΩΝ — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΤΗΛ. 230.705, 261.670

Υποκατάστημα Αθηνών: Πανεπιστημίου 34, Τηλ. 3608553

Βιβλιοχαρτοπωλείον
ΙΩΑΝΝΟΥ Λ. ΠΡΙΝΤΖΗ

Μ. ΜΠΟΤΣΑΡΗ 13

ΤΗΛ. 822.947

Α. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Έτοψοπαράδοτα

ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
ΠΩΛΗΣΕΙΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΑΙ

CITROËN GS

ΕΚΘΕΣΙΣ: 8ΑΙ ΟΔΑΣ 192 ΤΗΛ. 412-268
ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ: 2. ΠΑΡΑΝΟΙΟΥ, 9 ΣΤ. ΜΑΡΤΙΟΥ. ΤΗΛ. 413-825

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ
ΒΑΣΙΛ.ΟΛΓΑΣ 124
ΤΗΛ. 841 686**

αντιπροσωπος
αυτοκινητων

DATSON
θεσσαλονικη

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ Ν. ΚΙΤΣΑΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ

ΜΕΓΑΡΟΝ "ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ",
ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ-ΒΑΣ.ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ 19 2^{ος} αρ. γρ.30-31 ΤΗΛ. 267396

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΠΙΜΠΑΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

ΟΙΚΙΑ: ΤΕΛΑΜΩΝΟΣ 5 307412
ΓΡΑΦΕΙΟΝ: ΦΡΑΓΚΙΝΗ 7 ΤΗΛ. 229321 - 4^{ος} αροφος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΙΩΣΗΦ Β. ΠΙΝΑΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

ΜΕΓΑΡΟΝ "ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ",
ΒΑΣ.ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ 19 4^{ος} αρ αρ γρ 61-ΤΗΛ 275808

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΙΑ ΚΛ. ΒΟΤΣΑΡΗ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ-ΕΚΘΕΣΙΣ ΣΚΡΑ 4 - ΤΗΛ. 268 596

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Capriccio

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΠΛΕΚΤΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΕΥΜΕΝΟΥΣ 24 ΧΑΡΙΛΑΟΥ, ΠΡΑΓΗΡΙΟ ΣΥΓΓΡΟΥ 35
ΤΗΛ 309884, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
1. Από τή Θεσσαλονίκη	1
2. Η Παιδεία στην Ήπειρο και ιδιαίτερα στα Γιάννινα στην τουρκοκρατία — Κων. Λ. Γκανιάτων	» 5
3. Στολή Λυτζουρίδης	» 16
4. Η συμβολή της Εκκλησίας στην επονομία του 1940 — Δημ. Βακάρου	» 17
5. Από τα προβλήματα των χωριών της Ήπειρου	» 22
6. Οι μαρμαρωμένες της Ήνδου — Χρυσάνθης Ζιτούσας	» 22
7. Μια Ήπειρωτοπούλα αντάρτισσα — Χρυσάνθης Ζιτούσας	» 26
8. Το τέμπλο του Αγίου Νικολάου της Βλάστης — Ελευθ. Παπαδάκη	» 27
9. Ήπειρωτική παραδοσιακή λαϊκή τέχνη — Γεωργίου Βλέτσα	» 29
10. Σκέψεις με αφορμή ένα βιβλίο — Ευθυμίου Κίτοη	» 31
11. Επέτειος της απελειθερώσεως των Ιωαννίνων — Κων. Σάλτα	» 35
12. Το δημοτικό μας τραγούδι — Γεωργίου Χ. Εξάρχου	» 36
13. Βωβόσα Ζαγορίου — Κώστα Χατζή	» 42
14. Κριτική για το περιοδικό μας — Χρίστου Λαμπρινού	» 44
15. Το λαϊκό πανηγύρι στην Παναγία του Μεγάλου Περιοτέρου — 'Αννας Δημ. Παππά	» 4-
16. Δραστηριότητες των ηπειρωτικών συλλόγων Θεσσαλονίκης	» 5'
17. Από την κίνηση και τη δράση της νεολαίας της Ήπειρωτικής Εοτίας Θεσσαλονίκης	» 5.
18. Εκδηλώσεις της Ήπειρωτικής Εοτίας Θεσσαλονίκης	» 5.

